

Bütün dünya işçileri birleşiniz!

Aydınlık

Sayı: 23

İçtimai, terbiyevi, edebi aylık mecmuadır.

Temmuz 924 – 340

Münderecat

Harb-i Umumî'nin Doğurduğu İçtimai Hareketler	Şefik Hüsnü
Harb-i umumiye kadar işçi beynelmilellerinin tarihi	
Karl Marks'ın Ağzından Kendi Felsefesi	Şevket Süreyya
Lenin'in Başı Ucunda	Şaziye Sabiha
Amele Beynelmilleleri Tarihi	Ş. H.
Rusya'da Müslüman Kadınlar	Fevziye
Zincirli Kolları (şiir)	Tuğrul Vecdi
Tarihi Materyalizm	Şaziye Sabiha
Burjuva Cemiyeti Vaziyet	Jorj Groş
Hata (hikâye)	M. Mazlum
Camiden Kiliseye	* * *
Kadın Rençberler	V

Mecmuayı her ayın birinci günü bil-umum kitapçılarda arayınız.

İdarehane: Bab-ı Ali caddesinde 66 numeroda aydınlık mecmuası

Tevzi Mahalli: Bab-ı Ali caddesinde Çiftçi Kütüphanesi

Fiyatı 10 guruştur.

İstanbul: Amedi Matbaası

Harb-i Umumî'nin Doğurduğu İctimai Hareketler

Mürteci, inkılâpçı bütün mütefekkirler ve içtimaiyatçılar, harb-i umumi ile beşeriyet tarihinin yeni bir devresi açıldığı[nı] kabulde ittifak etmektedirler. Yalnız bu dönüm noktasını geçtikten sonra Avrupai cemiyetlerin aldıkları veya alacakları istikameti tayin hususunda kanaatler muhtelif ve hatta taban tabana zıttır. Mütarekeden beri bu cihan-şümül hadiseyi ilmi usullerle tedkik ve izah eden birçok eserler yapıldı. Bunlar içinde yeni şeraiti yüksek bir nokta-i nazardan tahlil ve vaziyeti berrak bir ışık ile tenvir eden pek kıymetlileri vardır. Bu meyanda bir taraftan üçüncü beynelmilel kongrelerinin hatif¹âne tezleri, joj sorel'in ihtilalkâr ruhundan fişkırان samimi yazıları, meşhur ve büyük İtalyan iktisatçısı vilfred veparenu'nun içtimai hareketlerde mümtaz rehberlerin rolü hakkındaki tetkikleri ve klarite muharrirlerinden edvar bert'in bugünlerde intişar eden “devletler muharebesi mi? Sınıflar muharebesi mi?” unvanlı eseri, diğer taraftan da son zamanlarda façizme iltihak eden ihtilalci sendikalistlerden agustino lanterbiolu'nun “sosyalizmin mağlubiyeti” nam kitabı ve Fransız muhafazakâr muharrirlerinden joj valvan'ın “gelen insan” ismindeki telifi zikr edilebilir.

Belli başlı iki telakki nazara çarpmaktadır. Ve bunlar, harb-i umumi nihayetlerinden beri, var kuvvetleriyle çarpışan iki derin içtimai hareketi temsil etmektedirler. İnkılâpçıların iddiasına göre harb-i umumi ile beraber sermayedarlığın velud inkişaf devri hitam bulmuş, burjuva cemiyeti seri adımlarla inhitat uçurumuna doğru yuvarlanmaya başlamıştır. Bu yüzden Avrupa izale edilmesi mekânsız bir iktisadi buhran içinde muzdarip kıvranmakta ve şimdiye kadar görülememiş bir dereceyi bulan sınıf mücadelesinin şiddeti, cihan-şümül bir proletarya ihtilali arifesinde bulunduğumuzu göstermektedir. Milliyetperverler bunun büsbütün aksini iddia ediyorlar. Kabl-ül-harb bazı basiretsiz ricalin, ekser Avrupa memleketlerinde tamim ve tatbik ettikleri cezri halkçılık siyaseti az kalsın, bir ‘tbky[atik²i olmalı] mahv ve perişan edecek bir ihtilale sürüklüyordu. Harb-i umumi milletleri bu giriveden kurtardı, halkçılık bir daha iade-i itibar edemeyecek bir tarzda iflas etti. Artık milletleri selamete isal edecek bir kvbv[koyu olmalı] millîcilik devresi açılmıştır. Bu ifadenin halk lisanında tercümesi harb vesilesiyle, tazyik ve tahakküm vasıtalarını ıslah ve tezyid etmiş olan sermayedar burjuvazi, pervasızca çalışan halk kitlelerini istismar edecek, istihsalatına yeni pazarlar bulmak ve emperyalist gayelerine erişmek için lüzum gördüğü zaman silah altına alacağı millet efradını komşu milletler üzerine saldıracak; ister harb ister sulh olsun – sermayedar burjuvaların kasalarını dolduracak, kurun-i vustai kahramanlık menakıb³ıyla dolu asri bir “altın devri” açılacak. Bu muharrirler sızıltıya meydan vermemek için, işçi sınıfına kemirilecek bir kaç kemik verilmesini tavsiye etmeyi de unutmamaktadır. Bakınız joj valva kitabında nokta-i nazarını nasıl izah ediyor: “Bütün Avrupa Fransız inkılâbının tamim ettiği fikirlere karşı aks-ül-amel halindedir. Avrupa artık halkçılık inhilali içinde mahvolmak tehlikesinden kurtulmuştur. Onun sukutu ancak, barbarların (komünistler) hücumu karşısında medeniyet âleminin mağlub olmasına mütevakıftır.” Ve muharrir istihfakâr bir lisan ile buna çok az ihtimal verdiğini saklamıyor.

Bu mesele hakkında bir fikir edinmek için biraz da mukabil tarafı dinleyelim. Edvar bert diyor ki: “asıl mesele, yeni devri hangi tarihten bede⁴ ettirmek lazım geldiğini tayin etmektedir. 2 ağustos 1914'ten mi? Yoksa 7 teşrinisani 817'den mi? Ve büyük harb” ne tarzda tefsir

¹ Sürükleyici, ses verici..

² Eski.

³ Hayat hikayeleri.

⁴ Başlama.

olunuyor? Bu da anlaşılmalıdır. Eğer harbin beşeriyet için yeni bir devir küşad ettiğine ve bunda, milli kıymetlerin içtimai kıymetleri gölgede bırakacağına inanıyorsanız o zaman façistsiniz, devletler muharebesine taraftarsınız, burjuvazi tarafındasınız. Yok, eğer harbin, zengin ekalliyetlerin hükümranlılığı esnasında bir arıza olduğuna ve cidden mühim tarih 7 teşrinisani 917 – yani zengin ekalliyetlerin hâkimiyetine nihayet veren ve bir proletarya devrini küşad eden Bolşevik ihtilali olduğuna iman ediyorsanız, safların muharebesi taraftarsınız ve ihtilalci proletarya tarafındasınız.” Fil-hakika, prodon ve “sorel” e imtisalen bert de tarihi dört devre taksim ediyor: 1750’de hitam bulan mutlak hükümdarlık devri, 1750’den 1580[1850]’e kadar devam eden jan jak Ruso asrı (halkçılık devri), 1850’den beri temadi eden zengin ekalliyetlerin hâkimiyeti vardı. Harb-i umumi’den münbais herc ü merc sayesinde 1917 teşrinisanisinde bu son devirde kapatıyor. Bolşeviklerin şanlı mücadeleleri proletarya hâkimiyeti devrini açıyor. Bugün proletaryanın inkılab partileri bu hâkimiyeti elde etmek için bütün memleketlerde şedid bir mücadeleye girişmiş bulunuyorlar. Bu mücahitler için, döktüğü kanlar henüz kurumamış olan harb-i [595] umumi ne kadar müthiş ve felaket-engiz olsa da – yine sermayedar burjuvazi saltanatı sasında[*esnasında olmalı*] arızı ve tabii bir hadisedir. Ve sermayedarlığı yıkmaya matuf olan sınıf hareketi daha evvel işçi sınıfını dünyaya veya hiç değilse Avrupa’ya hâkim kılmazsa, muhakkak mütecaviz milliyetperverlik ve emperyalist ihtiraslar yeni ve daha müthiş cihan harpleri doğuracaklar. Bunlarda can çekişen burjuvazi devrinin arızaları mahiyetini muhafaza edecektir.

Hiç şüphesiz harplerin sonunda [i]ktidar makamında olanlarda veya o makamı zabt edenlerde tahakküm meyli artar. Ve bir müddet için halkçılık prensiplerinden uzaklaşılır. Gerek mağlublarda gerek galiplerde millicilik damarları kabarıp. Birinciler kırılan izzet-i nefslerini tamir etmek ve öç almak ihtiyacıyla, ikinciler zafer neşesiyle her istediklerini yapmaya kadir oldukları zehabıyla bu giriveye düşerler. Bu ahval-i ruhiye, muhtelif şekillerde, mütareke akibinde, muharib milletlerde müşahede edildi. Sınıf mücadelesi yerine milletler arasındaki düşmanlık hislerini ikame etmek iddiasında bulunan “milli mukaddes ittihadlar” Fransa ve İngiltere’de harp nihayet bulduktan sonra da idame olundu. Ve sağ cenah fırkaları vaziyete hâkim oldu. Anane haline girmiş olan halkçılık usulleri ihmale uğradı. Mağlubiyet neticesi hükümdarlık idarelerinin deviren memleketlerde bile – Rusya müstesna – inhilal eden devlet makamını ele geçiren sosyal demokratlar burjuva halkçılığı esaslarına sadık kaldıklarından, aynı millici muhkem siyasetini takibe mecbur oldular. Amelenin ihtilal teşebbüslerini kan içinde boğdular, beynelmilel münasebetlerinde her fırsatta sermayedar burjuvazinin menafiini kollayan tedbirlere müracaat ettiler. Zira 1850’den beri cereyan eden vekayiin tarihi gösteriyor ki, iktidara geçen parti ister muhafazakâr olsun, ister hürriyetperver olsun – hatta ister halkçı veya ıslahatçı sosyalist olsun burjuva cemiyeti çerçevesi dâhilinde kalmaya razı olduğu takdirde ufak şekil farklarıyla, daima iktisaden mümtaz, aynı zümrenin nam ve hesabına hükümeti idare etmeye mahkûmdur. Sermayedarlığın inkişafı neticesi bütün bir memleket iktisadiyatının bazı mahdud ellerde temerküz etmesi, fikri ve felsefi esaslardan mülhem müstakil bir siyaset tatbikine imkân bırakmamaktadır. Hayalperest ıslahatçılık devri çoktan kapanmıştır. Bugün artık maddi ve şeni kuvvetlere istinad etmeyen siyasetler için yer kalmamıştır. Burjuva halkçılığı dâhilinde, kanuni usullerle, tedric ve tekâmül tarikiyle hedeflerine vasıl olmak hayalini güden yahut bu riyakâr tavrı takınmak suretiyle işçi sınıfını iğfale kalkışan sosyalistler ve sosyal demokratlar da, İngiltere’de Fransa’da, Almanya’da Avusturya’da, Çekoslovakya’da ilh görüldüğü gibi, sermayedar cemiyetinin hizmetkârları ve bekçileri menzilesine sukut etmişlerdir. Ve şekilden şekle giren bu burjuva siyasetleri muhtelif yollardan – dün olduğu gibi

bugün de – bir tek neticeye isal edebilirler: devletlerarasında muharebeler.

Fakat 1917’de Rusya’da proletaryanın iktidar makamını zabt etmesi, burjuva hükümetlerini, beşeriyeti mezbahalara sevk etmekten ibaret olan, bu caniyane siyaseti serbestçe tatbik [...] mahrum etmektedir. Komünist partilerinin tahrikatı ve teşkilatlarıyla gereği gibi uyanan ve ayaklanan proletarya sınıfı, kendi mukadderatına bizzat hâkim olmak azmini; ve esirler gibi, burjuvazi menfaatine boğaz tokluğuna çalışarak, ömür tüketmek niyetinde olmadığını, iltiba⁵sız bir lisanla, her vesile ile izhar etmekten çekinmemektedir. Amele hareketlerinin bu bî-aman tazyiki karşısında programlarını tatbik etmekten aciz kalan burjuva hükümetleri, kanun dairesinde halkı ezme ve soymak ve emperyalist gayeler peşinde koşmak zamanı geçmiş olduğunu anladılar. İcabında kanun haricine çıkmakta beis görmeyen bir zorba idaresi kurmak lüzumuna kanaat getirdiler. Bundan da façist hareketi doğdu.

Façizm, mebdeinde umumi hoşnutsuzluktan bil-istifade, mevcut tezebzübü izale etmek ve hükümet fünuna herkesi münkad kılmak vaadleriyle işe girişen bir milliyetperver ihtilal hareketi şeklinde kendini göstermişti. Orta sınıflardan kuvvet alıyor ve sınıf mücadelesini inkar ile, sınıfların fevkinde bir milli vahdet temin etmek gayesini takip ediyordu. Fakat façizm de, halkçı ve sosyalist idareler gibi, hayalperestlikten vaz geçerek, mevcudiyeti idame edebilmek için, zengin ekalliyetin menafine hizmet etmeye mecbur oldu. Netice itibarıyla cebir ve şiddet vasıtalarıyla, sermayedarlığı yaşatmaya mahsus bir şahsi diktatörlük mahiyetini alıyordu. Orta sınıflarla alakası kalmamıştı. Nihayet bu meşum ve neticesiz hareket cinayet ve şekavet vadisindeki ifratlarıyla, façizmin beşiği olan İtalya’da, kendi eliyle kendi mezarını kazdı – nefret ve isyan hisleriyle titreyen halk kitlelerinin galeyanına mukavemet edemeyerek pek yakında diktatör taslağı Musolini ile beraber façizmin tarihe gömülmesine intizar olunabilir.

Görülüyor ki, bu da sınıf mücadelesinin yeni bir şeklidir. Ve bundan sonra sınıflar arasındaki mücadele ve muharebe, açıktan açığa beynelmilel mikyasta, olanca şiddetiyle cereyan edecek ve gittikçe emperyalist devlet muharebelerinin yerine kaim olacaktır.

* * *

Şark milletleri ve o meyanda Türkler de bu beynelmilel mikyastaki sınıf mücadelesinde mühim bir rol oynamaya tarihen davetlidirler. [596] Türkiye cumhuriyet hükümetinin, harici siyasetinde, bu yeni içtimai şartlardan mülhem olması bir hayat memmat meselesidir. Bizde de harb-i umumiden sonra bir milli hareket uyanı. Ve Anadolu’da zahiren bir devle muharebesine girişildi. Fakat hakikatte bunun bir sınıf muharebesinden büyük bir farkı yoktu. Memleketimizin zulme uğramış yoksul halkı, yunan ordularının şahsiyetinde, itilaf sermayedarlığına karşı hücum ediyordu. Bu orduca da sınıf mücadelesi idi ki, millettaşlarımızın, derebeylik zihniyetiyle şaibedar zengin tabakası ve onlara merbut serseriler, hükümdar ile birlikte düşman tarafı [i]lزام⁶ etmişler idi. Ve milli zaferimiz tıpkı bir sınıf mücadelesinde olduğu gibi, büyük bir siyasi inkılab ile tetevvüç⁷ etti.

Bugün müstakil bir devlet olarak dünya manzumesinde bir mevki sahibi olmakla, içtimai vaziyetimiz, değişmiş olmuyor. Biz Türkiye’nin küçük büyük, emperyalist zümrelerden biriyle anlaşmasına, herhangi bir devlet ile diğer bir devlete karşı ittifak etmesine aklen, mantıken ve siyaseten imkân göremiyoruz. Küçük itilaflar malum olduğu üzere büyüklerin tesir

⁵ Birbirine benzeyen ieyleri karıştırmak, yanlışlık, şüphe.

⁶ Muhalifi susturmak, söz ve fikirde galibiyet.

⁷ Taç giyme.

ve nüfuzuna tabidir. Büyükler ile İngiltere, Fransa, İtalya ile teşrik-i mesaiye de akıl erdirmek çok güçtür şu iki şıktan biri olacaktır: ya gönül rızasıyla bu aç gözlü sermayedar devletlerin iktisadi hâkimiyeti altına girmeye muvafakat edeceğiz. O zaman bu kadar kan bahasına elde ettiğimiz milli istiklalimize el-veda demek icab edecek; ve ne şekilde itilaf edersek edelim, Avrupa emperyalistlerinin elinde hor ve hakir bir alet dereke⁸sine sukut edeceğiz. Yahut da büyük kıskançlıkla siyasi ve iktisadi istiklalimizin muhafazasına ihtimam edeceğiz. Bu takdirde de katiyetle iddia edilebilir ki, İngiliz ve Fransız emperyalistleri ve hatta onların ikinci ve üçüncü derecedeki peykleri bizi yaşatmamak için başvurmadık vasıta, entrika bırakmayacaklardır. Avrupa'nın karışık vaziyeti icabı bizzat büyük devletlerin bizim ile muharebe etmesine az istimal vardır. Fakat bunların Irak'a, Suriye'ye, Kürdistan'a ilh dört el ile sarılmak istemelerinden, bu küçük geri milletleri – taassuplarını tahrik suretiyle – ileride bize karşı saldırmak emelini beslediklerini şimdiden sezme kabildir.

Demek oluyor ki, bizim burjuva hükümetleriyle müşterek hiç bir menfaatimiz yoktur ve bu mevcudiyetimizi onların teminatına rabt etmek in[t]ihar etmekle birdir. Türk milleti kahir ekseriyeti itibarıyla bir yoksul ve orta mallılar milletidir. Emperyalizm rekabetleriyle hiç alıp vereceğimiz olamaz. Cihan mücadelesinde bizim yerimiz, proletarya cephesindedir. Şimdiye kadar harekâtımızda yegâne amil – çok defa mahiyeti idrak edilmeksizin – sınıf zıddiyetleri fikri olmuştu. Ve bu sayede işlerimiz salim bir mecrada ilerledi. Bundan sonra da daha büyük bir azim ile ve şuurlu bir tarzda aynı yolda yürümeliyiz. Bu yol bizi Sovyetler ittihadıyla ittifak rabitalarımızı takviye etmeye ve terakki-perver şiarlarımızı kabul edecek diğer şark milletleriyle cihan proletaryasıyla, sermayedar emperyalizme karşı müttehid bir cephe teşkil etmeye sevk edecektir. Memleketimiz için emperyalizme karşı olmayan bir devlet muharebesi kabil-i tasavvur değildir. Hâlbuki sınıf mücadelesiyle, bir heyet-i içtimaiye olarak, sınıfı bir tarzda alakadar olmaya mecburuz.

Maçka 28 Haziran 926

Doktor

Şefik Hüsnü

---

⁸ Alt basamak, aşığı merteye.

Karl Marks'ın Ağzından Kendi Felsefesi

Her nüshasında Marksizm'in esas prensiplerini teşrih edecek olan mecmuamız bu nüshasında bizzat Karl Marks'ın yani Marksizm'in müessisinin lisanından bu tarz telakkinin esaslarını nakledecektir. Atide nakledeceğimiz parça Karl Marks'ın (1856) da neşrettiği (iktisad-ı siyasinin tenkidine dair) isimli eserinin mukaddemasıdır. Bu mukaddema Marksizm'in esas doktrinlerini (umde⁹) lerini ihtiva eder.

Karl Marks'ın bizzat kendi kaleminden aşağıya naklettiğimiz parça mukaddemanın hepsi değil bir kısmı, fakat mühim bir kısmıdır. Burada iktisadi bünye, istihlal kuvvetleri, istihlal münasebetleri, içtimai müesseseler arasındaki müteakabil münasebetler düsturlar şeklinde gösterilmiştir. Biz, Karl Marks'ın şakirtleri ve müritleri iktisadi, içtimai ve felsefe-i tabiiye müteallik prensiplerini aydınlığın aydınlık sahifelerinde izah ve neşredeceğiz.

İstikbalin kati ve muhakkak zafer yollarında yürürken; fikrimizde ve kollarımızda bütün onların kudretini hissediyoruz. . .

* * *

“benim ihtisasm hukuk sahasında olup doğrudan [597] doğruya iktisadiyat ile alakadar değildi. 1842 – 43 senelerinde “ren çaytung” gazetesinin muharriri olunca ilk defa olarak bazı müşkülât karşısında kaldım. Menafi-i maddiye (ve iktisadiye) ye müteallik bazı hususat hakkında beyan-ı fikir etmek mecburiyetinde bulundum. Bu sırada ren havalisi meclis-i umumisinin orman ve toprak mülkiyetinin inkısamı hakkında bir takım mukarreratı meydana çıkıyordu. Diğer taraftan da mensup olduğum “ren çaytung” gazetesini ile prezident “fon şayer” arasında mvzel köylülerinin vaziyetine dair resmi bir münakaşa cereyan ediyordu. Nihayet gümrük sail¹⁰i ve serbesti-i ticaret hakkında bir takım münakaşalar daha vardı ki bütün bunlar bizim iktisadi mesail ile uğraşmam için ilk saik oldular. [*¹¹]

Bu tedkikat esnasında “daha ileriye görmek arzusu” beni eşyanın mütalaası hududunu daha ziyade genişlendirmeye sevk etti. Bu suretle de “ren çaytung” gazetesindeki yazılarımda Fransız sosyalizminin aksi sadası zayıf bir renk felsefesi altında aksetmeye başladı. Fakat yazılarımda o vaktini malumatımın Fransız cereyanları hakkında kendi kendime muayyen bir istikamet tayin edebilmek için gayr-ı kâfi olduğunu açıkça itiraf ettim. Bunun üzerine beni tahrik eden şüpheleri halletmek için ilk işim Hegel'in [geçen asrın ilk nısfında yaşamış idealist bir alman filozofudur.] “felsefe-i hukuk” unu yeniden tedkik etmek oldu. Bu tedkikat beni şu neticeye isal etti ki:

Hükümet şekilleri gibi, hukuki münasebetlerde ne kendi kendilerine, ne de fikrin “ruhun umumi inkişafı” ile izah edilemezler. Bütün bunlar maddi hayat ve maişet şartları üzerine esaslanır ki bu şeriatin heyet-i mecmuasına Hegel İngiliz ve Fransız müdekkiklerine imtisalen “burjuva cemiyeti” tesmiye etmişti. Bu cemiyetin tahlilini ise “iktisad-ı siyasi” de aramak icab eder. “iktisad-ı siyasi” nin daha Paris'te iken başladığım tedkik ve mütalaasına, mösyö gizo benim Paris'ten ihracım hakkında emri verdikten sonra Brüksel'de devam ettim. Bu tedkikatın

⁹ Prensip, temel fikir.

¹⁰ Soran, hırsız.

¹¹ [*]İstiraden[bir konuyu anlatırken araya bahsetmek] söyleyelim ki karl marks 1818'de ron havzasında doğdu. Bu havza o zaman deşmedi olduğu gibi almanya en müterakki sahası ve bahsolunan mesailin seerbestçe konuşulduğu bir yerdir.

akabinde vasıl olduğum ilk neticeleri ise şu formüllerle hülasa edebilirim ki bunlar daha sonraki tettebbuatım da benim için bir ipucu vazifesini gördüler:

Kendi ma'şerî¹² yaşayışları esnasında insanlar, birbirleriyle ister istemez bir takım istihsal münasebetlerine girişirler. Bu istihsal münasebetlerinin şekli o anda mevcut olan istihsal kuvvetlerinin [...]nın derecesine tabidir. Bu istihsal münasebetlerinin heyet-i mecmuası cemiyetin iktisadi bünyesini teşkil eder. Bu iktisadi bünye üzerinde ise hukuki ve siyasi müesseseler yükselirler. Bu yükselen (fevkanî¹³) müesseselere de içtimai idrak ve şuurun diğer muhtelif şekilleri tevafuk ederler.

İçtimai, siyasi, hülasa ruhi hayat seyirleri, maddi hayatın istihsali (yani maişet) seyrine göre olur.

İnsanların varlığını onların şuuru değil, bilakis içtimai varlık onların şuurlarını şekilleştirir (ve teşkil eder.)

Cemiyetin maddi istihsal kuvvetleri muayyen bir inkişaf derecesine çatınca artık dâhilinde buldukları içtimai yahut (hukuk tabiriyle) mesleki münasebetlerle zıd ve uygunsuz bir vaziyete düşerler. İçtimai münasebet nihayet, istihsal kuvvetlerinin inkişafına saik olmak şekline çıkarak, mani olmak şekline inkılab ederler. (mesela zamanımızda kapitalizmin dâhili zıddiyetlerinin artık bizzat kapitalizmin inkişafına mani kesilmesi gibi. . .) işte o zaman [598] içtimai inkılab safhası hulul eder. İktisadi esasın değişmesiyle er geç onun üzerine esaslanan o muazzam içtimai (fevkanî) müesseselerde yeni şekilleşmelere maruz kalıyorlar.

Hiç bir içtimai teşekkül ve taazzuv kendisine istinadgah olan istihsal kuvvetlerinin başka şekillere girmesinden evvel mahvolmaz ve her içtimai münasebet de ancak cemiyetin bünyesinde o münasebetin tevellüdüne hadim şeraitin vücud bulmasından veya vücud bulmak seyrinde olmasından sonra vücud bulur. Binaenaleyh insaniyet karşısına daima halledebileceği davaları vaz eder ve kısa bir tetkikle görülür ki her dava ancak kendi halli imkânını bahş edecek maddi şeraitin vücud bulmasından sonra ortaya sürülür.

Muasır burjuva usul-ı istihsali (burjuva sermayedarlığı) içtimai istihsal seyrindeki son medeniyet şekli arz eder ve bu zıddiyet değil, ayrı ayrı ferdlerin içtimai hayatından doğan ve büyüyen bir zıddiyettir.

Lakin burjuva cemiyetinin dâhilinde büyüyen ve genişleyen istihsal kuvvetleri diğer cihetinde mukadder bir surette yine bizzat bu zıddiyetin halli esbabını arıyorlar. Kapitalizm denilen bu şekil zıddiyetin halliyle de artık beşeriyetin kabl-ül-tarihi devri nihayetine ermiş olacaktır.”

Nâkili

Şevket Süreyya

---

¹² Ortaklaşa, cemiyete ait.

¹³ Üst, üstteki.

Harb-i Umumiye Kadar İşçi Beynelmilelerinin Tarihi

Birinci Beynelmilel

"Beynelmilel İşçiler Cemiyeti" unvanı taşıyan Birinci Beynelmilel, amele sınıfını beynelmilel bir teşekküle bağlamak için yapılan uzun gayretlerin, müteaddid teşebbüslerin neticesidir. Daha evvel "Adiller İttihadı" ve bunu müteakip "Komünistler İttihadı" aynı maksatla tesis olunmuştu.

Beynelmilel resmen, 28 Eylül 1864 tarihinde Londra'da İngiliz, Fransız, İtalyan, İrlanda ve Alman ameleleri mümessillerinin iştirakiyle akd olunan bir içtimada teessüs etti. Beynelmilel bir cemiyet teşekkülüne dair Fransız murahhasları tarafından ileri sürülen teklif kabul edildi. Ve nizamnamesini tanzim etmek üzere bir komite intihab olundu.

Yeni teşkilatın küşad nutku ve muvakkat nizamnamesi, meclis-i umumide aza olan Marks tarafından kaleme alındı, bu metin meclis-i umumide ve bilahare beynelmilelin ilk kongresinde (1866)'da kabul edildi. Küşad nutku tamamıyla komünist beyannamesi ruhunda yazılmıştır.

Bunda beynelmilelin faaliyetinin sınıf mücadelesi zemini üzerinde cereyan edeceği ve hedefi siyasi tahrikât ile amele sınıfının iktisadi kurtuluşunu temin etmek olacağı izah ediliyordu. Proletarya arasında sıkı bir tesanüdün lüzumu bu tarihi vesikada şu cümle ile ifade olunmaktadır:

"İşçilerin kurtuluşu sadece mahallî veya millî bir mesele değildir; bilakis bu mesele, bütün medeni milletleri alakadar eder. Zira halli onların amelî ve nazarî teşrik-i mesaisine tabidir."

Birinci Beynelmilel'in Kongreleri. – İşçilerin beynelmilel cemiyeti 1864'ten 1873 senesine kadar payidar oldu. Bu müddet esnasında 5 kongre 2 konferans akd etti. 1865'te Belçika hükümetinin men etmesi yüzünden Brüksel yerine Londra'da, 1866'da Ceneva'da, 1867'de Lozan'da, 1868'de Brüksel'de, 1869'da Bal'de, 1871'de Londra'da, 1872'de Lahey'de: Bakunin taraftarlarıyla anlaşmamak dolayısıyla, iftirakın önüne geçmek için [599] Lahey kongresi beynelmilelin Londra'dan, Nevyork'a nakl olunmasını kararlaştırdı. Beynelmilelin idam hükmünü vermeye muadil idi. Bundan sonraki kongreler 1873'te Ceneva'da, 1874'te Brüksel'de, inhilale sebebiyet veren Bakunin taraftarı federasyonlar tarafından toplanmıştı.

Muhtelif kongre mukarreratı arasında en mühimleri sendika meselesi hakkında, Ceneva kongresinde (1866), ferdi mülkiyet ve istihsal vasıtalarının devletleştirilmesi hakkında Lozan, Brüksel ve Bal kongrelerinde; ve harp vukuunda amelelerin alacağı vaziyet hakkında Brüksel'de ittihaz edilenlerdir. Bu kararlar, bir taraftan komünizm ve kolektivizm taraftarları bir taraftan da tradunyionist liberal fikriyatın ve Prudon¹⁴ ve Bakunin'den mülhem ferdiyetçiliğin mürevviçleri arasında cereyan eden çetin münakaşalardan sonra ittihaz edilebilmişti. Bunların komünizm yolu üzerinde ihmal edilemeyecek bir terakki teşkil ettikleri inkâr olunamaz. Sendika ittihadlarına müteallik

---

¹⁴ Proudhon.

olan tezlerde deniliyor ki: "Sendikalar kendi gayelerine uygun her siyasi ve içtimai harekete müzaheret etmek ve proletaryanın faal mücahedeleri olmak mecburiyetindedirler." Ve nakl ve mübadele vasıtalarının ve bütün inhisarlı müessesatın devletleştirilmesi, ferdî mülkiyet meseleleri de nihayet kollektivizm esasına göre halledilmişti. Ekseriyet arazinin ve taht-üz-zeminin de içtimaileştirilmesi lehinde rey vermişti.

Birinci Beynelmilelin Tarihî Manası. - Bizzat amelenin sınıf mücadelesini terviç eden ve icraatıyla her memlekette amele hareketini canlandıran ilk Beynelmilel ittihad budur. İngiltere'nin büyük burjuva gazetesi, Tayms, Brüksel Konferansı'ndan evvel pek haklı bir tarzda "Bu amele hareketine mümasil bir şey bulmak için, Hıristiyanlığın menşelerine kadar çıkmak lazımdır." dediği zaman, bu teşkilatın ehemmiyetini layıkıyla idrak etmiş bulunuyordu.

Bu cemiyetin ahvalini mucib olan sebep amele hareketinin süratle büyümesi ve tekâmül etmesidir. Yeni ihtiyaçlar onun dar çerçevesine sığmıyordu ve amele hareketi yeni hamleleri için onu kırmaya mecbur olmuştu.

İkinci Beynelmilel

Birinci Beynelmilel inhilal eder etmez yeni bir teşkilat vücuda getirmek için mükerrer teşebbüsler yapıldı. Fakat ancak 1889'da Paris Kongresi esnasında "İhtimaliyatçılar"la "Ceziriler" birbirlerinden ayrıldığı zaman bir müsbet neticeye varıldı. Müteakiben Brüksel'de (1891), Zürih'te (1893), Londra'da (1896) ve Paris'te (1900) kongreler akd olundu. Bu son kongrede İkinci Beynelmilel'in hakiki teşkilatı kuruldu. Kabul edilen mukarrerata nazaran Beynelmilel'e dâhil olmak isteyen teşkilatların atideki şeraiti haiz olmaları icab ediyordu: "1: Sosyalizmin esaslarını — istihsal ve mübadele vasıtalarının içtimaileştirilmesini, amele sınıfının Beynelmilel İttihad ve faaliyetini, iktidar makamının bir sınıf partisi halinde teşkilatlanmış proletarya tarafından zabtını — kabul etmek, 2: Sınıf mücadelesi esasını ve siyasî faaliyet lüzumunu tasdik etmek."

Merkezi Brüksel'de bir Beynelmilel Sosyalist Büro teşkil edilmişti. Fakat bunun şubeler üzerinde hiç bir nüfuzu yoktu. Esasen İkinci Beynelmilel'in vaf-ı mümeyyizi muhtelif aksamı arasında bir ahenk bulunmaması ve merkezin nazım¹⁵lık edecek kudretten mahrum olmasıdır.

İkinci Beynelmilel'in İnkişaf Devresi. - 1889-1904 seneleri arasında geçen zaman Beynelmilel'in inkişaf devresi addolunabilir. Zürih ve Londra konferansları, sosyalizm ve anarşistliğin iftirakını teyid etmişti. Paris ve Amsterdam kongrelerinde (1904) nezaretlere dâhil olmak meselesi üzerinde şiddetli münakaşalar cereyan etti. Kabul edilen mukarreratta, Beynelmilel'de mevcut iki zıt cereyanın tesiri his olunmaktadır. [600] Kautsky'nin kaleme aldığı metin, iki temayül arasında bir uzlaşma mahiyetindedir. Ve metne nazaran Sosyal Demokratlar, burjuva idaresi altındaki hiç bir kabineye iştirak edemeyeceklerdir; fakat fevkalade halatın müstesna olduğu kaydı bu düsturun hükmünü hiçe indirmektedir.

Fakat bu Beynelmilel'in mahiyetini meydana çıkarmak için Beynelmilel siyasetini ve bir Cihan Harbi ihtimali karşısında aldığı vaziyeti tedkik etmek lazımdır. Başlıca şiarı

---

¹⁵ Düzenleyen.

"Çarlığa husumet" idi. Muarız emperyalizmlerin çarpışmak üzere buldukları bu devirde; bir umumi harbin, amele teşkilatının inkişafına hail olacağını nazar-ı dikkate alan Beynelmielel, harb ve askerlik aleyhtarlığını şiar edinmişti. Kongre kararlan harbin sermayedarlık nizamının bir zaruri neticesi olduğunu ve harbe karşı en müessir mücadele sosyalist tahrikâtı olduğunu kayd ediyordu. Fakat tatbik edilecek usullerde, İkinci Beynelmielel'in ıslahatı ve hayalperest temayülatı göze çarpmaktadır. Mesela Londra (1896) ve Paris (1900) kongrelerinde daimî orduların ilgası, halk milislerinin teşkili, harp ilânından evvel halkın reyine müracaat edilmesi ve kararları her devlet için muta beynelmielel bir sulh mahkemesinin tesisi gibi, amelî kıymeti olmayan metalib dermeyan edilmiştir. Bütün proletarya metalibi misüllü bunların da amele sınıfı, parlemanlarda ekseriyeti kazandığı zaman tahakkuk edecekleri ileri sürülüyordu.

İkinci Devre. – 1904 – 1914 seneleri arasında emperyalizmler gittikçe daha tehditkâr bir mahiyet alıyorlar. Bir taraftan da beynelmielel amele hareketi süratle inkişaf ediyor. İkinci Beynelmielel, harp hakkındaki nokta-i nazarını müteaddid defalar tasrih etti. Proletaryanın askerliğe, emperyalizme ve emperyalist harplere karşı, zeval bulmaz husumeti ilân edildi. Bu bahiste Bal Kongresi'nin kararları mühimdir:

"Kongre, bütün memleketlerin işçilerini, emperyalist sermayedarlığa mukabil, proletaryanın beynelmielel tesanüdünü karşı koymaya davet eder. Hükümetler bir cihan harbinin sebebiyet vereceği afetlerin düşüncesiyle, amele sınıfında müthiş bir galeyan ve isyan uyandırmaya kâfi geleceğini takaddür etmemekte ısrar edecek olurlarsa caniyane bir cennet eseri göstermiş olacaktırlar. Sermayedarların menfaati bir hanedanın gizli muahedelerin tatbiki için kardeşlerinin üzerine silah çekmeyi bir cinayet teati ederler."

Fakat her bir emperyalist harbe karşı sarsılmaz bir husumet ibraz eden Beynelmielel, harp tehlikesini bertaraf etmek için ne gibi vesaite müracaat edeceğini açıkça söylemiyordu. [...] Kongresi'nde de ıslahatçılık hududunu aşmayan umumi bir takım fikirler ileri sürülüyor, müsbet ve konkret bir hat-ı hareket tespit edilmiyordu. Bu kongrede, sol cenahın tazyikiyle ihtilalkar ruhta bir karar da ittihaz olunabilmiştir:

"Harp ilan edildiği takdirde amele sınıfı ve mebusları, onun serian hitamını temin için delalet etmeye ve bütün kuvvetleriyle harbin doğuracağı iktisadî ve siyasî buhrandan bil-istifade derin halk tabakatı arasında tahrikât yapmaya ve sermayedarlık hâkimiyetinin sukutunu tesri etmeye mecburdurlar."

Sol cenah rehberlerinin nazarında bu ifade, harbi proletarya hâkimiyeti için ihtilalkar sınıf mücadelesine kalb etmek demek idi. Fakat vaziyete hâkim olan dar zihniyetli ıslahatçıların bu tarzda harekete hiç niyetleri yoktu. Emperyalist cihan harbi koptuğu zaman, bu ekseriyet, kongrelerde kabul ettiği sınıf mücadelesi esaslarını ayaklar altında çiğnedi ve taahhüdatına hıyanet etti. Bu hıyanet İkinci Beynelmielel'in idam hükmüne muadil idi.

İkinci Beynelmielelin Tarihî Manası. -

Amele sınıfının muhtelif milli teşkilatları arasında bir irtibat noktası olmaktan başka bu Beynelmielel'in bir manası yoktur. [601] Aynı zamanda o vakit ki amele hareketinin zaafı, onun üzerinde icra-yı tesir ediyordu. Emperyalizmin inkişafı karşısında amele sınıfı aciz bir vaziyette idi. Onun beynelmielel cihazlan da, emperyalizme karşı, iktidarı zabt etmek için mücadele eden inkılâpçı bir kuvvet olarak göğüs germek imkânına

malik değildi. Harb-i Umumi başlayınca: "Bütün dünya işçileri birleşiniz!" şiarı unutuldu. Milli sosyalist fırkaları "Müdafaa-i milliye" düsturu etrafında toplandılar ve böylece İkinci Beynelmilel manen yıkıldı.

Gelecek nüshada Üçüncü Beynelmilel'den bahs edeceğiz.

ř. H.

TÜSTAV

Lenin Sahifesi:

Lenin'in Baş Ucunda. . .

Kânunusani 22. . . Darülfünun uykusundan uyanıyor. . . Taht-üs-sıfır (25) derecelik bir soğuğu her tarafa yayan rüzgâr iğneleri, göze görünmez sivri kılıçlar gibi kaloriferle ısı[tı]lan dair[e]lere sokuluyor, genç, altın, mefkûreli yüzlerce, binlerce gençler, her rengi taşıyan ve her dilden ses veren önüne durulmaz bir insan seli, yalnız bir ülkede görülen bir hız, bir neşe ile merdivenlerden, akıyor, kütüphaneleri, dersaneleri, salonları dolduruyor. . .

Sokağa çıkıyorum, hareket ve cereyan adeta tabiatın kudurganlığını boğuyor. Kutbun nefeslerini buraya döken fırtınalar; kuleleri, sarayları, fabrikaları ile bütün memleketi gömen kar dağları durmak istemeyen kalpleri nasıl durdurabilir?. . Ocaklar yanıyor, darülfünunlar kaynıyor, fabrikalar düdüklarını çalıyorlar, askerler dersanelere koşuyorlar, ihtilalin Moskova'sı yaşıyor. . . Canlanıyor. . .

-“arkadaşlar! Lenin öldü!. . .”

* * *

Bütün dünyanın birden nefesi kesilir gibi bir şey oldu. Sanki denizler karaları bastılar. Sanki arz birdenbire hareketinden kaldı. Ucu bucağı bulunmayan yüz milyonlarca insanlık bir cemiyet sanki bir anda, bir nefesle teslim-i ruh etti.

-“arkadaşlar! Lenin bizi değil, biz Lenin'i yarattık! Lenin'in şuuru bizim dimağımızda yanıyor. Lenin öldü, fakat bizi Lenin'in gösterdiği yere ulaştıracak tarihi seyir durmadı. . .”

Bu kocaman salonda daha mı nefes alanlar var? Bu herif bu kürsüden neler saçmalıyor böyle?. . . Kulaklarım artık bir şey işitemiyor. Biz bu salona girerken bir dalga gibi girmiştik, işte şimdi çıkarken sürünerek çıkıyoruz. Matem marşının nağmeleri sanki demir baskılar gibi üzerimize dökülüyor:

[602]

“kızgın güneş altında zincirlerin omuzlarını yakarken,

“cellâdına hakaretle gülerdik. . .

“hayatını zulm altında inleyen beşeriyete verdin. . .

“.....”

* * *

Fırtınanın, açlığın, aksi inkılabla, akla, hayale gelmez. Dehşetlerin yedi yıldır bir tüyü kımıldatamadığı Moskova, bugün sanki yerinden oynadı, çatacak yer arıyor.

Bugün Moskova ayakta. . . Bugün âlem başka bir fırtına ile çalkalanıyor. Fabrikalar durmuş, mektepler, kışlalar boşalmış, köylüler kulübelerini bırakmışlar, Moskova'da bugün mahşer var, Moskova bugün taşıyor. Otomobiller eziliyor, tramvaylar çiğneniyor, binalar ayak altında kalıyorlar gibi bir şeyler oluyor, sanki bütün caddeler kyry kyry açılıyorlar. Bitmez, tükenmez kar dalgaları bu kıpkızıl memleketin üzerine daha

düşmeden eriyor. Sokaklar, caddeler, kızıl bayrak denizleriyle dalga dalga dalgalanıyorlar, her kızıl şeklin etrafında siyah bir çerçeve var. Damlardan, pencerelerden, balkonlardan etrafları siyahlı top top kızıl kumaşlar açılıyor. Tayyareler süzülüyor, süvariler şahlanıyor, tanklar homurdanıyorlar, ayaklarını basacak yer bulmak için dişlerini gıcırdatan kızıl ordu askerleri, miğferlerinin üstündeki kızıl yıldızların etrafını siyah bir çizgi ile çevirmişler. . Bu deniz durmuyor yerinde. . Bu deniz gittikçe kabarıyor. . .

* * *

Gece. . . Kış saflarını sıklaştırıyor. Soğuk taht-üs-sıfır (35). . . Karanlık, müthiş ve görülmemiş bir gece. . . Yüz mumluk, beş yüz mumluk, bin mumluk elektrik lambaları, birer cehennem ağzını andıran projektörler bu gece ölü gözü gibi ışıldıyorlar. . . Büyük opera etrafı, santral meydanı, eskiden asilzadegân kulübü olan şimdiki (ikinci amele birliği evi) nin önü gecenin kudurmuş karanlığı ve tipisi altında gittikçe taşan ve homurdanan nisan[insan] dalgalarıyla doluyor.

Lenin'i bu eve getirdiler, şimdi Lenin burada uyuyor. Bir zaman sarhoş ve sefih Rus asilzadelerinin kumar ve iştret naralarıyla sarsılan (sütunlu salon) bu gece bizim gecemizdir. Biz, artık yaşamayan, artık hayata gözlerini kapayan ustamızı görmeye geldik. Bu meydanı biz biliriz. Bu binanın balkonundan Lenin bize hitap ederdi. Bu salonun kürsüsünden Lenin herkese hiç kimsenin bilmediği şeyler öğretirdi. Biz Lenin'i dinlerdik. Lenin bize güler, bize söyler, bize ümit ve heyecan verirdi. Petersburg ve harkof kapılarında aks-i inkılab topları patlarken, Sibiry'a'dan gelen vahşi akın Moskova esirlerine dayanırken, bütün Volga boyları otuz milyon insanın bir anda can çekiştiği muazzam bir kabristana benzerken, bütün Moskova proletaryası bu meydana toplanır, aç, çıplak ve perişan gelir, zinde, ümit-var ve ahd-peyman ederek giderdi.

Bu gece bütün bu yerler, bütün Moskova, kızıl ve siyah bir sele benziyor. Uçsuz, bucaksız insan sıraları sonu görünmez yokluklara kadar uzanıyorlar. Herkes sırasını bekliyor. Bina azim ve esrar-engiz bir hane gibi doluyor boşalıyor. Otuz beş derecelik Moskova soğuğu altında on dakika bile duramayan insanlar bu gece burada saatlerle bekliyorlar. Sabah gelen akşama, akşam gelen sabaha kadar duruyor. Çocuklar kadınların, kadınlar ihtiyarların, ihtiyarlar gençlerin ve bütün Moskova ve bütün proletarya birbirinin koluna dayanıyor.

İşte Lenin. . . Salona girerken dizlerim bükülür, heyecanım kudretini ve intizamını kaybeder gibi bir şey oldu. [603] fakat etrafımdakilere dayandım, kırmızı – siyah bir hava ve göz kamaştırıcı bir elektrik yağmuru altında Lenin tabutunda uyuyor. . .

Bütün bu insan dalgaları neye bu ölünün etrafında akıyorlar? Niçin bugün inkılâpçı âleminin kalbi bu salonun havasıyla çalışıyor? Niçin en büyük galiplerin ve kahramanların cenazeleri arkasında jandarmalar döve döve halkı sürüklerlerken bu halim ve mütevazı ihtiyarın tabutu etrafında herkes, böyle samimi gözyaşları döküyor? Niçin (ren) de birbirini boğazlayan Fransız ve alman amelesi, İzmir etrafında gırtlak gırtlığa gelen Türk ve Rum gençleri, balkonlarda birbirinin kanına susayanlar, Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da; Hind'de, Çin'de. . . Vahşi şovenizmin ateşiyle yanan her renk ve her dilden insanlar bu yavaş ömründe bir kurşun atmamış filozof sesini duyunca hep elele verdiler? Niçin ben; daha dün İstanbul'un kafesleri arkasında uyuklayan bir genç Türk kıızı iken, bugün bu yabancı adamın cenazesi başında gözyaşlarımı tutamıyorum? Bu esrar-engiz

ihtiyarın elinde kaynaşmayan kanları birbirine kaynatan, anlaşımayan dilleri birbirlerine anlatan nasıl bir efsun vardı? Ne için biz onun sararmış ve artık ölü alnında sanki yeni doğan bir güneş nuru görüyoruz?

Sibirya'dan, Kaliforniya'ya, transvale, Avustralya madenlerine kadar her amele yurdunda İsa'nın ve Meryem'in tasvirleri yerine artık onun resimleri kaim oluyor. Karpāt ve balkan köylüleri ona “naş Lenin – bizim Lenin” diyorlar. Sicilya çiftçileri “san Lenin – aziz Lenin” in resmini göğüslerinde taşıyorlar. Hindistan'da onun ismi peygamberân sırasında sayılıyor. Çin'de “Lenin Konfiçyusu'dan sonra gelen en büyük adamdır!” deniliyor. En vahşi ve en kudurtan düşmanları bile ona atacak iftira bulamıyorlar.

Salondan çıkıyorum. Soğuk artık termometrelerin kaydedemeyeceği bir noktaya yaklaşıyor. Elektrik zıyaları bile sanki lambalarında donmuşlar gibi. . . Sabah yaklaşıyor, fırtına uğulduyor, kar sanki boşanan bir deniz gibi şehri yutmaya çalışıyor. Fakat ayakta. . . Binlerce, yüz binlerce kadın, erkek, artık kendilerinden ayrılan “Lenin yoldaş” ın başucunda gözyaşı dökmek ve yemin etmek için santral meydanı etrafında muazzam, zinde ve zî-hayat kaynaşıyorlar, bekliyorlar. . .

Şaziye Sabiha

Rusya'daki Müslüman Kadınlarının

İçtimai Vaziyetlerine İcmali bir Nazar:

“1”

Rusya'daki Müslüman kadınlarının vaziyetini umumiyetle göz önüne getirebilmek için muhtelif milliyetlerden müteşekkil olan bu kitleyi muhtelif gruplara, mıntikalara ayırmak lazımdır. Çünkü 25 milyonluk bu kitlenin iktisadi ve içtimai tekâmül derecesi her yerde ve her millette aynı olmayıp ayrı ayrıdır. Buna binaen şu tarzda bir taksim yapabiliriz:

A-Türkistan, buhara, Hive, şimali Kafkasya.

B-Azerbaycan'ın merkezi sanayi şehirleri.

C-Kırgız sahraları.

D-kırım tatarları.

E-Volga boyu tatar ve başkıdları.

Bunlardan birinci grup eski Müslüman feodalizm [604] medeniyetini pek derinden yaşamış ve onun asarıyla pek yakından irtibat kesb etmiş olduğu için ve bunu müteakip içtimai yenilikler ihdas edecek iktisadi inkılab devresi geçirememiş olduğundan dini taassub ve cehalet şiddetle hüküm-fermadır. Kadının hayatı dahi tabiatıyla bu şeraite tabidir. Bu grup ahali arasında ilk teceddüdat adımları 1905 inkılab senelerinde ancak bir uykuda görülen rüya gibi pek ibtidai bir başlangıç halinde olmuş ve ciddi teceddüdat harekâtı ancak 1917 inkılâbından sonra başlamıştır. Heyet-i içtimaiyenin umumu için bu kadar geç başlamış olan yenilik harekâtı, tabiatıyla asırlarca esarete kalan dini taassubun ve ananatın demir işkencesi altında ezilen kadınlara birdenbire tesir edemezdi. Kadınlara tesir ettiği takdirde bile heyet-i içtimaiyenin ataleti birdenbire bunlara geniş bir hareket kapısı açamazdı. Buna binaen Türkistan buhara, Hive ve şimali Kafkasya kadınlığı arasındaki harekâtı biz henüz başlangıç halinde görüyoruz. Ve bu başlangıcın tekâmül ve inkişafı için de daha pek çok engeller mevcuttur.

B grubuna yani Azerbaycan'ın sanayi merkezleri olan büyük şehirlerine gelince: orada 19 uncu asrın son devirlerinden itibaren iktisadi inkılab ve zıyân inkişafı kendisini kuvvetle hissettirmiş, şehir ahalisinde sınıfi teadlar oldukça inkişaf etmiştir. Küçük burjuvazya ve buna mukabil proletarya sınıfları bariz bir surette teşekkül etmiştir. Azerbaycan'ın sanayi merkezlerinden bilhassa Bakû'nün proletaryası Kafkasya'nın inkılab harekâtında eskiden beri mühim rol oynaya geldiği malumdur. Fakat bu harekât Azerbaycan'ın kadınları üzerinde çok geç tesirini gösterebilmiştir. “917” inkılâbından evvel Azerbaycan kadınlığı arasında bilhassa burjuva sınıfına mensup kadın kızlar arasında yenilik harekâtı ve maarife doğru harekât vuku bulmuştu. Bundan dolayı yerli Azerbaycan burjuvazisinden az çok münevver kadınlara rast gelmek mümkündü. Fakat bunlar henüz siyasi hayata tamamen atılmamışlardı. 1917 inkılâbından sonra Azerbaycan proletarya harekâtına büyük bir meydan açılmış, umumi proletarya harekâtıyla işçi ve kendi emeğiyle geçinen kadınlar arasında intibah dahi hâsıl olmuştur. Bu intibah son iki sene zarfında bilhassa inkişaf ederek Azerbaycan kadınlarını siyasi hayata iştirake kadar

yükseltmektedir. Azerbaycan köylerinin vaziyeti Türkistan ve şimali Kafkasya köylerinden farklı değilse de, şuurlanmış proletarya arkasında yürüyen şehir kadınlığı, arkasından dahi Azerbaycan'ın kendi kadınları harekete gelmektedir. Binaenaleyh Rusya dâhilindeki Müslüman halkların cenub aksamı arasında en ciddi kadınlar harekâtına biz Azerbaycan'da tesadüf ediyoruz. Azerbaycan matbuatından anladığımıza göre, ekseri şehirlerden başka [...] ve sair kaza merkezlerinde kadınlar şubesi açılmış, burada kadınlar sözde değil, hakikatte öz hukuklarına malik, bütün erkek arkadaşlarıyla hem-hukuk olmuşlar, kurultaylarda kürsü-i hitabete çıkıyor, maarif ve matbuat âleminde faaliyetleri görülüyor, kurultaylarda kadın uzuvlar bulunuyor. 1924 senesinde Azerbaycan şuralar kurultayının Azerbaycan merkezi icraiye komitesi [...] heyet-i idareye kadınlar da intihab ediliyor.

Bütün şuralar Rusya'sında yaşayan Müslüman kadınlarının bugünkü vaziyeti bize çok güzel gösteriyor ki şuralar idaresi kadınlara vaad ettiği hukuku, matbuatta kurultaylarda, heyet-i idare seçkilerinde, iktisadi ve siyasi sahalarda onların [...] hakkını tam manasıyla vermiş ve sözde değil hakikatte onları erkeklerden ayrı ve iş yapamaz, kendilerinden bir şey beklenemez gibi [605] telakki etmemiş ve kadınlarda kendilerinin kabiliyetlerini, istidadlarını, iş yapabilir insanlar olduklarını fiilen isbat etmişlerdir. Şuralar hâkimiyetinden evvel Azerbaycan, Tataristan, buhara ve Türkistan'da da kadınlar tıpkı şimdi bizde olduğu gibi hoca ve molla korkusundan tiyatroya gitmekten çekinir, sahneye çıkamaz, kalın perdelerle örtülürdü. Fakat şuralar hükümeti zamanında, kara örtüler altında inleyen Rusya Müslüman kadınları dört beş seneden beri o kara örtüleri yırtmış, hayat sahasına atılmış, insanlık hukukuna malik, tiyatrolara, sahnelere iştirak ediyor, bizim de böyle şuralar Rusya'sında insan gibi yaşayan kadınlara malik olmayışımızı kendimiz için büyük bir bedbahtlık telakki etmeliyiz ve kadınlık kurtuluşu yolunda onları örnek almalıyız yaşasın şuralar Rusya'sının hür, serbest faal Müslüman kadınları.

Fevziye

(Zincirli Kollara)

Ey işçi: kollarında hâlâ mı paslı zincir?
Hâlâ mı, çöken göğsün derin bir derd yuvası?
Hâlâ mı, ellerinde şekil alan tüfek, demir,
Beyninde patlayan bir felaket kasırgası?!

* * *

Omuzlarında arzın bütün kahrı, zilleti:
Gözünde her gün elem, göğsünde hep inilti!
Yeter, ey işçi artık! Kıvrınma, doğrul, yeter!
Yeter, bir darbe, yık şu sefil medeniyeti!. . .

* * *

Kolundan kuvvet alsın, canlansın birer bire
Kıvranan fısıltılar, ölen aşk efsanesi!
Yükselsin harabeler üstünden, artık yeter,
Kırbaçla susturulan, boğulan insan sesi!. . .

15 Nisan 924

Tuğrul Vecdi

[606]

Genç Marksistler Sütunu

– Tarihi Materyalizm –

2

“Cemiyette muhit ve istihsal münasebetleri”

Geçen bahiste cemiyetin nasıl bir sistem olduğunu izah ettik. Şimdi bu sistemin dâhilinde yaşadığı vasat, yani muhit (tabiat) ile olan münasebetlerini görelim. Aynı zamanda cemiyetin bizzat kendi içerisindeki esas faaliyetleri tedkik edelim.

Geçen bahiste bir arı kovanını misal olarak almıştık. Bir arı kovanı bir zaman gelir ki kendi içerisinde bir kısım arıları ihraç eder. Yani arı oğul verir. Bu oğul kendisi için yeni bir yurt tedarik etmeden evvel bir ağaç dalında toplanır. Bu toplanmışa arı yığını ile kovan arasında büyük bir fark vardır. Arı kovanı dâhilinde muntazam bir tevzi-i amel, yani azası arasında karşılıklı istihsal münasebetleri bulunan bir muşeret sistemi, yani bir cemiyettir. Hâlbuki bir ağacın dalına asılmış (oğul) aralarında hiç bir muayyen sa’y münasebetleri bulunmayan bir arılar kümesinden başka bir şey değildir. Fakat ne vakit ki bu oğul yeni bir yurt bulacak yani yeni bir muhite uyacak o zaman orada yeni bir muşeret sistemi doğmaya başlayacak. Yani arı cemiyeti meydana gelecek ve (bal) istihsali başlayacak.

Bu misali insanların içerisinde de bulabiliriz: bir muhacir kafilesinin ne olduğunu herkes bilir. Vapurlarda, limanlarda yollarda barındırılan bir muhacir kafilesi tıpkı henüz birleşmemiş bir arı oğulu gibi daha bir cemiyet halinde değildir. Bu kafilenin bir cemiyet haline inkılâbı için kendilerini yaşatacak bir muhite ihtiyaç vardır. Böyle bir muvafık muhit tedarik edilmeyecek olursa biz de ekseriyetle vaki olduğu gibi bu kabile helak olur. Fakat muvafık muhit mevcut olunca o zaman hemen kabile arasında bir iş bölümü; bir istihsal faaliyeti başlar. Bir kısım halk tarlalarda meşgul olur, diğer kısmı ev işlerine bakar, sürülerle, sanatla ticaretle meşgul olanlar görülmeye başlar, yani bir muşeret sistemi tesis eder. Şu halde bir muşeret sisteminin en büyük alameti her şeyden evvel müteakabil istihsal alakası ve sa’y ameldir. Lisan, itikadat-ı ulum, hülasa her nevi içtimai tesisat artık bu muşeret sisteminin içinden ve ona uygun olarak doğar. Yalnız burada şu dakikayı da ihmal etmemek lazımdır. Mesela: bir hayvan cemiyeti gıdasını tabiattan doğrudan doğruya alır. Hayvanın aletleri; kolları, dişleri, tırnaklarıdır. Hâlbuki insanda bu ibtidai uzuvlar uzamış, genişlemiş, inkişaf etmiş, alat-ı istihsaliye halini almışlardır. İbtidaları taştan, değnekten oktan, sapandan ibaret olan bu alat bugün cesim makineler, traktörler, elektrik tesisatı haline gelmişlerdir. Öyle ki bugünkü cemiyette insanın tabii istihsal uzuvları dumura uğramış gibidirler. Bugünkü [cem/vaz]iyette tabiat ile cemiyet arasındaki temas ve münasebet vasıtaları alat-ı istihsaliye yani makineler, aletlerdir. Cemiyetin iktisadi şekli yani bünyesi de bu alat-ı istihsaliyenin şekline ve derecesine göre taayyün eder.

“el değirmeni, başta süzeren olmak üzere [607] derebeylik cemiyetini, tüccar değirmeni ise başta fabrikatör olmak üzere sermayedarlık cemiyeti verir.”

Bu bahsi biraz daha tedkik edelim:

– cemiyetin iskeletini iktisadiyatı teşkil eder –

Her gün her ağızda cemiyetin içinde; bir iktisadiyatın ehemmiyeti tekrar edilir durur. Fakat bugün herkes kendi menfaatine ve kendi alatına göre bir mana çıkarır. Bir sermayedara göre cemiyette ve iktisadiyat denilince; sermayenin hâkimiyeti, amele sınıfının dağınlıklığı ve teşkilatsızlığı, meclislerde kanunların; mescidlerde, cemiyetlerde tiyatrolarda halkın, mekteplerde çocukların, orduda askerin sermayeyi, serbesti-i ticareti, istismarı muhafaza ve idame edecek bir surette hazırlatılmaları demektir. Mamafih biz burada sadece cemiyetin iktisadi bünyesini mevzu-ı bahs etmek istiyoruz.

En ibtidai bir cemiyet şeklinden mesela avcılıktan, göçebelikten tutunuz da zamanımızın buhar ve elektrik kuvvetleriyle yaşayan en müttekâmil şehirlerine kadar bütün cemiyet şekillerini tedkik ederseniz göreceksiniz ki bu muaşeret sistemlerinin hepsinde hars ve medeniyet müesseseleriyle cemiyetin iskeleti yani alat-ı istihsaliye arasında derin bir münasebet vardır. Evvela cemiyet itibarıyla cemiyetin hududu bu alat-ı istihsaliyenin ve bunun doğurduğu tevzi amel ve mübadelenin dercesine tabidir. Marksist bir içtimaiyatçı aynı bir muhit üzerinde sadece vesait-i istihsaliyenin inkişaf etmesiyle ne miktar adam yaşayabileceğini şöyle tesbit ediyor:

Mil-i murabbaı birde

1 murabbaı en ibtidai ve avcılık devrinde 1 kişi yaşayabilir.

1 murabbaı müttekâmil avcılık ve ibtidai ziraat 10 kişi yaşayabilir.

1 murabbaı ziraat devrinde 40-60 kişi yaşayabilir.

1 murabbaı müttekâmil zayi ve buhar devrinde 250 kişi yaşayabilir.

Bugünün yüksek harsı, sanayi-i nefisesi, lisanı, muaşereti bugünün geniş ve kesif cemiyetinin mahsulüdür. Bugünün geniş ve kesif cemiyeti ise zamanımızdaki müterakki ve müttekâmil alat-ı istihsaliye yan, fabrikalar madenler, vesait-i münakale ve muhabere üzerine toplanmıştır. Mesela; İngiltere'yi beynelmilel münasebatından tecrid edelim. Oradaki her nevi makineye, buhar ve elektriğe ait şeyleri nez' edelim. İngiltere derhal on altıncı asrın İngiltere'si olur. Fazla-i nüfus ölür şehirliler köylere çekilirler, kardfi, mançester, glaskov gibi şehirler derhal sönerler, fabrikalar yerine şatolar canlanır, prens doğal futbol oyunlarından vaz geçerek maç talimlerine girişir ve şairler krallara medhiye yazmaya başlarlar. Binaenaleyh biz, yani Marksistler, Karl Marks'ın ve Lenin'in izlerinden yürüyenler cemiyet-i beşeriye denildiği zaman doğrudan doğruya bir istihsal sistemi anlıyoruz. Bu cemiyetin inkişafı denildiği zaman ise doğrudan doğruya alat-ı istihsaliyenin inkişafını kasd ediyoruz. Her devirde cemiyetin dâhili bünyesinin yani cemiyet dâhilinde insanlar ve sınıflar arasındaki münasebatın başka başka olmasını da yine bu sebep ile izah ediyoruz. Mesela diyoruz ki:

İbtidai avcılık ve vahşet devrelerinde alat-ı istihsaliye inkişafa başlayınca yani taşın yerine sapan, sapanın yerine ok ve yay kaim olunca fazla-i istihsal başladı. Cemiyet genişledi, avcılık evvela esaret bilahare derebeylik devrine inkılab etti. Kurun-ı vustadaki bu derebeylik cemiyetinden de beynelmilel mübadelenin genişlemesi buhar makinelerinin icadıyla sermayedarlık doğdu, mülkiyet-i şahsiye baş gösterdi nihayet zamanımızda hâkim olan (emperyalizm) dediğimiz bankerlerin ve paranın hâkimiyeti devri çıktı. Fakat bu devirde de alat-ı istihsaliye o kadar genişledi, o kadar inkişaf etti ki; artık kapitalizmin

mülkiyet-i şahsiye çerçevesine sığamaz [608] oldu. Bugünün kanunları, nizamları, siyasi ve içtimai şekilleri insaniyetin daha fazla ilerlemesi için bir engel olmaya başladılar. O zaman cemiyet-i beşeriyenin daha yeni bir cemiyete inkılâbı için zaruri olan (gebelik ağrıları) başladı. Harpler, ihtilaller, siyasi ve fikri isyanlar meydana geldi. Önce hâkim olan sınıfla yani burjuvazi (sermayedar) sınıfıyla bu yeni dünyayı yaratacak olan sınıf, proletarya (yani işçiler sınıfı) karşı karşıya geldiler. “faşistler, komünistleri kullanmaya başladılar” fakat bir geçen dakikanın nasıl bir daha avdetine imkân yoksa bir defa tarihi hayatını yaşamış ve artık iflas etmiş bir hâkimiyetin de öylece tekrar gençleştirilmesi mümkün değildir.

Derebeylik bizzarure kapitalizme (sermayedarlığa) müncer olduğu gibi, kapitalizm de bizzarure daha yeni bir cemiyete, mesela mülkiyet-i şahsiye yerine, mülkiyet-i içtimaiyenin, harpler, buhranlar, anarşi, fikri ve içtimai sefaletler yerine içtimai nizam ve ahengin hükümran olduğu bir cemiyete müncer olacaktır.

Bu içtimai bir kader, tarihi bir zarurettir.

Hakiki büyüklük ve kahramanlık bu tarihi zaruretlerin idrak ve ihata edilebilmesidir.

İşte cemiyeti böyle materyalist bir gözle, yani olduğu gibi gören ve tedkik eden Marksistler, şimdi Avrupa'nın arz ettiği muazzam ve zaruri inkıraz manzarası önünde katiyen apışıp kalmıyorlar, dünden bugünü haber verdikleri gibi, bugünden de yarını tebşir edebiliyorlar. Bir inkıraz manzarası karşısında, bir de doğuş levhası seçiyorlar. Burjuvazi cemiyetinin, ilminin, ahlakîyatının, itikadının tam ve şamil iflas ve tereddidi önünde yeni âlemin nuruna, ilmîne, hakikatine, ahengine ve intizamına tercüman oluyorlar.

-1924 Haziran-

Şaziye Sabiha

Burjuva Cemiyeti ve Sanat

Tezadlarla dolu olan ve herkesin herkese karşı şedid mücadelesi ile geçen, içinde yaşadığımız devir, tabiatıyla birbirine şiddetle hücum eden zıd sanat cereyanlarını da arz eder.

“Müteheyyic¹⁶” sanatkârlardan “hokkabazlık” taraftarlarına kadar bütün küçük bir neşeli halk kitlesi kaynaşır, çabalar. Fakat burada bir ufunet ve fırçaları ve pürgan¹⁷ları kırmaya müncer olabilecek bir cidal mevcuttur. Tahrikât, reklâm, gürültü patırtı, kadere rıza ve insan kaçkınılığı, ferdi tenevvü¹⁸ler, akademi sınıflarına varıncaya kadar hulul ediyor.

Cemiyetin en rakik¹⁹ sınırları olan sanatkârlar bugün nerede ve nasıl zuhur ediyorlar. Zamanımızda olduğu kadar sanata hasım hiç bir devir olmamıştır. Vasati derecede olan insanların sanatsız yaşayabileceklerini kabul edelim. Fakat bu aşikârdır ki vasati insanda herhalde bir “hayal acılığı[açlığı olmalı]” vardır. Bu açlık bugün, şimdiye kadar görülmemiş bir mebzuliyetle tatmin ediliyor, fakat bizim umumiyet üzere “sanat” tesmiye ettiğimiz şeyle değil. . . Bu hayal ihtiyacını bugün fotoğrafya ve sinematograf teskin ediyor. Sanatın inhitatı fotoğrafçılığın keşfiyle başlar. Bununla sanat, muhbirlik vazifesini kaybediyordu. Gençlerin bütün mühim romantik tahassürlerini sinema izale edecek, orada aşkı, ihtirası; meçhule müteveccih hamleleri ve tabiat duygusunu nmyeye[tenmiye²⁰ye olmalı] kâfi bir gıda bulunur. Günün hadisatına alakadar olanlar, tarihi debdebe ve tantanaları sevenler de paralarını boş yere sarf etmezler! Sinemada halkın perestiş ettiği ricali, meşhur bir şakiyi, jimnastik maçlarını, sene-i devriyemiz isimlerini kahraman gazilerimizi görmek kabildir. Hülasa orada her şey mevcuttur. Hindenburg’un müthiş ve acıklı çehresi, insan atıye için hiç bir “rambrand” hiç bir “dürer” tarafından hıfz edilmemiştir. [...] adalat²¹ını tesbit edecek bir mikelanja malik değiliz. Fakat filim bize alp dağlarının haşmetini irae eder. Bunların, sanatın ruhunu teşkil etmediği itirazı ileri sürülebilir. Dünya bilir ki, sanatta, ruhtan neşet eden [609] bir unsur vardır; mühim olan sanatkârın gözü nasıl gördüğü ve gördüğünü nasıl naklettiğidir. Fakat her şeyden evvel tasdik edelim ki, hal-i hazırda sanatta istihbar mefkud²²dur: cihanın tezahüratını görmek arzu ederseniz, bir resim sergisine değil, sinemaya gidersiniz. Demek ki sinemada, resimde olduğundan daha mükemmel bir tarzda sanatın yarısı mevcuttur. O ekseriyet için bu daha mühim olan yarısıdır.

Sanatın diğer yarısı ise bizim için, bir incelik, bir deruni hassasiyet, bir yüksek duygu amili olmaya mecburdur. Ve bu amil bir istihbarat vasıtasından ve her türlü görünüşünde, tabiatın kopyasından ibaret olan dedelerimizin yaşadığı zamanlara ait ressamlığa faik olmalıdır.

Teknik terakkiyatı sahasında fikr-i beşer büyük bir cüretle ilerliyor. Bugünün eser-

¹⁶ Heyecanlı, coşkulu.

¹⁷ Pergel.

¹⁸ Çeşitlenmek.

¹⁹ Yufka yürekli.

²⁰ Arttırmak, büyütmek.

²¹ Adaleler.

²² Kaybolmuş, olmayan, kayıp.

i sanatı, itina ile bir küçük teneke kutu içinde birleştirilmiş olarak, dünyayı devreder ve aynı zamanda Newyork'la, Berlin'de, Londra ve Paris'te temaşaya arz olunabilir; bu da bir faikiyettir. Bugün yağlı boya ile yapılmış bir resim bize ne kadar külfetli, gayr-ı müstamel, zamanı geçmiş bir şey gibi görünür. Bir de filme hayat veren, işin ihzarı mahdud bir kabiliyete münhasır olmamasıdır. Onun için birçok kafalar çalışır ve film bundan daha büyük bir hız ve bir şiddet ihraz eder. . .

Birçok ressamlarımız bu hakikatleri tasdik ettiler. Fıkr-i beşerin teknik faikiyeti müşahede edildi. Bu tabiatın tersim²³inden vazgeçildi. Her sanatkâr kendi benliği içinde kapandı, hayalata dalmak için bu [...] âleminde uzaklaştı. Ruh hızını almalıydı ve birçok ekspresyonistler bu yolu açtılar. Bunlar namuslu adamlardı. Fakat kabiliyetleri derin değildi. Kandinski tablolarında ruhun musikisini tercüme ediyordu. Pol kule burjuva iş masaları etrafına tatlı genç kızlar yerleştiriyor ve onları tayy²⁴ iğnesiyle örgü yaparken temsil ediyordu. Hülâsa, bu “saf sanat”, ressamın hissiyatını tercüme etmeyi iş edinmişti. Bununla da felaket başlıyordu. Neticede yetmiş yedi türlü sanat cereyanı peyda oldu! Ve hepsi hakiki ruhu resmettiğini ilan ediyordu!

Bunun çıkar yol olmadığını, ruhun çok fersiz bir hayal olduğunu sezen gruplar da oldu. Bunlar, tehalükle başka meseleler üzerine atıldılar. Müttehid [ü]z-zaman vakalar hareket, vezin. Tabii bu da sadece mefkûrecilikti. Zira filme tefevvuk imkânı yoktu. Fil-hakika bir bez üzerinde müttehid [ü]z-zaman vakalar ve hareket ancak pek na-kâfi bir tarzda temsil edilebilir. Anlaşıldı ki, taharrükiyet²⁵inden *dynamisme* den bahs edilmiyorsa, en büyük taharrükiyet [...] koru resimlerinde bulunuyor. Pergar ve cedvel maverai münakaşaları ve ruhu kovdular. Sıra inşacılara “*croustruictiouiste*” gelmişti. Zamanlarını en sarîh bir tarzda görmeye başlayanlar bunlardır. Hayalata kapılmadan hedeflerini eski telakkilerden istihrac ediyorlar. Temaşaya layık bir şeniyet istiyorlar. Maddi ihtiyaçlar için çalışmak arzusundadırlar. Sanat istihsalinin kabil-i teftiş bir hedefi olmasını talep ediyorlar. Maatteessüf tatbikatta, inşacılar bir hata işliyorlar. Ekseriyeti zamanı geçmiş bir sanat tekniği üzerinde çalıştıkları için gayelerine varmıyorlar. Yalnız bir inşacı tipi olabileceğini ve bunun da mühendis, mimar, sanayi-i madeniye mütehassısı ve marangoz olduğunu unutuyor; ancak gölgeleri oldukları halde bu adamlar için bir rehber olduklarını zannediyorlar. En namuskârları bunun üzerine, bu sanatı bir tarafa bırakıyorlar, teknik malumat edinmek suretiyle inşacılığın hakiki esaslarıyla meşgul olmaya başlıyorlar. O vakit bile sanat kelimesini kurtarmak istiyorlar. Hâlbuki mantıksız bir tarzda inkişaf etmiş bir inşacılık, bugünkü şekildeki sanatkârın ilgasına isal eder. Mühendisin, mimarın, marangozun “saf” zanaatına müncer olur.

Rusya'da bu inşacı romantizmin garbı Avrupa'da olduğundan daha derin bir manası vardır. Ve bu, içtimai şartların bir neticesidir. Orada inşacılık kısmen Amerika makineciliğinin yeni başlayan müthiş tecavüzüne karşı tabii bir aks-ül-ameldir. Rus köylüsü için bir elektrik makinesinin, kırmızıya boyanmış bir traktörün, türbinin hayatı. Elan yeni izah edilmemiş bir şeydir. Orada bir biz üzerinde inşaatın ve makinelerin temsili şeni bir esasa müsteniddir. Orada makine bediasının telkin kuvveti hemen mucize-nüma olan teknik esrarı, henüz akıldan ziyade his ile hareket eden kitleler için bir irtibat

²³ Resmetmek.

²⁴ Bükmek.

²⁵ Motivasyon.

noktasıdır. Sanatkâr bazen bilmeyerek sınaî inşaat fikri için bir vasıtaadır. Moskova akademisi'nde sanatkâr olmak teknik talebesi olmak demektir.

Fakat garbi Avrupa'da takip edilecek yol bu değildir. Garbda tekniğe isal eden yolun sanata uğramasına ihtiyaç yoktur. Orada teknik geniş kitlelerin müşterek malıdır. O halde yapılacak şey sanatı likide etmektir.

Mamafih bu da meseleyi istediğimiz gibi halletmez. Sanatın [...] ve yüksek avamili olarak tarif ettiklerimizden maada bir şey vardır ki, sanatkârı sanatkâr yapar. Bu, geliş güzel bir gönül arzusu değil; en metin sefaetlere maruz oldukları zaman bile bazı insanları sebat ettiren hakiki bir hamledir. Onlar ifade edilecek ve ancak bir sanatkârın ifade edebileceği, söylenmesi mutlak lazım daha bazı şeyler olduğuna sarsılmaz bir [610] iman beslerler ve eğer zaman-ı hazır bu adamları dinlemek istemezse, onların tesellisi, ebediyet için asar vücuda getirmeye namzed olduklarıdır. Böylece şayan-ı hayret bir vakıa karşısında bulunuyoruz: nisbeten büyük bir miktar insan bütün bir ömür, zahiren gayesiz çalışır ve hayatın küçük gaileleri ve cerihalarıyla uğraşmaksızın ati ve ebediyet mahkûmlarına sarılarak yaşarlar.

Bu suretle hal-i hazır cemiyette sanatkârın vaziyeti meselesini vazetmiş oluyoruz. Öbür çıkmaz yola girmiş gibidir: ma[dde]ten yoksulluk içinde kıvranır, bir taraftan da ferdi ilhamı kendisini kemirir. Bunlar neye iyi? Dediğimiz gibi hepsi ati için ebediyet içindir. Sanatkâr, resim yapmak için içinde insan bulunmayan bir atinin minnettarlığını ümid etmez. Eğer insan atiyeye şimdi kıymeti takdir edilmeyen asara karşı minnetdarlık ibraz edeceklerse, sanatkârlar eser-i sanat yaratmakta haklıdır. Eğer beşeriyet hiç değişmezse bunda hakları yoktur. Demek oluyor ki beşeriyet tahavvül etmeye mecburdur. Müstakbel minnettarlığa istinad eden her sanatkârın muhakkak surette beşeri şeraitin tebeddül edeceğine ve bizzat kendisinin bu tebeddüle yardım ettiğine, izhar edilmemiş bir [...] olduğu iddia edilebilir. Umumiyet üzere hayatı değiştirmek isteyen bir adama inkılâpçı ihtilalci denebilir. Büyük şehirlerde yüksek evlerin beşinci katlarında oturur. Bu uzun saçlı, acayip adamların istidadlarıyla terakkiye hizmet ettiklerinde şüphe edilecek olursa, tarife sığmaz bir derecede [...] olmaları bu suretle izah edilmiş oluyor. Sanatkârı [...], harekete getiren cidden ihtilalci bir hamle olduğu birçok misallerle isbat edilebilir.

Uzun zaman bir hakiki ressamın [...] olması lazım geldiği kabul edilmişti. Bu doğru mudur? Bir milletin mümtaz şahsiyetlerini teşkil edenlerin yalnız hissiyatlarını incelemekle iktifa etmeleri ve bunun haricinde birer şuursuz malumatsız ahmak olmaları[...] midir? Benim kanaatime göre bir sanatkar bilakis mütemadiyen şuur sahasını ve malumatı genişletmeye bunun neticesi olarak artık .....mek fakat kin beslemek tehlikesine maruz bulunsa bile mecburdur.

Harb-i umumiye iştirak eden bir çok sanatkârlar bu tarzda bir istihsale uğradılar. Ve asker elbisesini çıkardıktan sonra yeni kanaatlerle sanat âlemine davet ettiler. Bundan Almanya'da "Dadaizm" hareketi doğdu. Bu hareketin kökleri [...]aramak lazımdır. Fikirle dünyayı idare etmek kabil olduğuna inanmak mutlak bir manasızlıktır. Dadaizm katiyen bir hareket-i fikriye değil, bir tarafta askerler kan ile resim yaparken mik'ap²⁶ ve [...]jile uğraşan sözde saf sanatın uçar kaçır temayüllerine karşı bir aks-ül-amel teşkil eden uzvi bir mahsuldür. Dadaizm, sanat [...]renkleri tanımaya mecbur etti. O herhangi bir gayrette

---

²⁶ Küp.

bulunmak, bir gazel yazmak kundura pençeleri mıhlamak bir heykel traş etmek tamamıyla aynı şeylerdir.

Bizi “ruhi kıymetler” efsanesiyle aldatmak yalancılığın kuyusu değil midir? Hiç kimsenin ehemmiyet vermediği bir şeyi ciddiye almak son derece gülünç olmak değil de nedir; Dadaizm’in hasımları “mukaddes sanata” ilişme diyorlar! Fakat yaptıkları abideler, üzerine silah çekildiği ve meslektaşları katl-i am edildiği zamanlar bunlar için bağırılmayı unutmışlardı?

Dadaizm’i tesis edenlerin yegâne kabahati bu sözde sanatı hediye almalarıdır. Dadaizm, evvelki hayallerimizin yeniden uyanması idi. Hâkim içtimai nizamın son manasız eserlerini görmüş ve kahkahalarla onları parçalamıştık. Fakat bu manasızlık üstünde bir sistemin yükseldiğini görememiştik.

Yükselen ihtilal bu sistemi bize idrak ettirdi. Artık gülmeye sebep yoktu. Sanat meselesinden mühim şeyler vardı. Ve sanatın elan bir manası olabilmesi bu meselelerin ardından gitmesine vabeste idi, bu meselelerde, biliyorsunuz, beşeriyetin [...] meseleleri, sınıfların mücadelesi meseleleridir.

Bugün ben artık bila-tefrik tek mil insanlara karşı kin beslemiyorum. Bugün kinim fena müesseselere ve onların müdafilerinedir. Ve bir ümidim var, bu müesseselerin ve onları sıyanet eden insan sınıfının yok olmasındadır. Faaliyetim bu ümide hizmet ediyor. Milyonlarla insanlar bu ümidime iştirak ediyorlar. Bunlar hiç şüphesiz, ne sanat amatörleri, ne zengin sanayi-i nefise hamileri; de tablo tüccarlarıdır. Fakat benim işime “sanat” namı verilmek isteniyorsa, bu, ancak fikrime yani istikbalin işçileri sınıfına ait olduğu fikrine iştirak etmekle kabildir.

Jorj Groş

[resim var]

[611]

Hikaye:

Hata

Baş makinist, kaptan köprüsünün merdivenlerini dörder dörder atlayarak nefes nefese kaptanın yanına kadar çıktı ve bir hamlede.

-Makine tamam diye bağırdı.

Nöbetçi kaptan ve ser-dümen bu beklenilmeyen haber karşısında alıklaştılar; bir dakika içinde ikinci süvari hepsi kaptan köprüsüne toplanmıştı.

Süvari pür heyecan sordu:

-Nasıl bir arıza mı, dedi.

Makinist cevap verdi:

-Müthiş ve berbat bir arıza.

-Şaft mı kırıldı. Yanaklar mı kaynadı. Dinamo mu yandı.

-Hayır. . . Hayır daha berbad daha müthiş kazan borularından bir çatladı ocağa su sızıyor.

Bu müthiş haber karşısında birdenbire dona kaldılar, artık kaptan telgrafı dümenci dümeni unutmuştu.

Makinist devam etti:

-Makineyi istaper ettik.

Artık geminin makinesi durmuş elektrikler sönmüştü. Bu esnada halk azim bir gürültü ile kaptan köprüsüne doğru hücum ediyorlardı. Süvari soğukkanlılığı ele almanın lüzumunu hissetti. Aksi takdirde fena bir vaziyet karşısında kalınacaktı. Yolculara tehlikeyi ihsas etmemek lazımdı, aynı zamanda müşterileri memnun etmek; geminin itibarını bozmamak en mühim bir mesele idi. Akdi takdirde böyle pis gemiye hiç kimse binmez; her seferinde binlerce lira kazanan bu emektar tekne, limanların durgun sularında yosunlanmaya ve çürümeye mahkûm olurdu.

Bu vaziyet karşısında kumpanya memurunun bana düşündüğü şey bu oldu. Kaptan meselenin vahametini, makinist tamiratın güçlüğüne düşünürken; memur da müşterilerini nasıl memnun edebileceğini kafasını çatlatırcasına düşünüyordu. Birdenbire doğruldu. Makinistin kolundan tutarak onu ta kaptan köprüsünün parmaklarına kadar sürükledi. Sonra asabi bir sesle ona sordu:

-Şimdi, dedi, salonun elektriklerini yakamaz mısın.

Ser-makinist bir saniye kadar düşündü. Sonra başını sallayarak cevap verdi:

-Gayr-ı kabil. . .

Memur müteheyyiçti:

-Gayr-ı kabil mi?. . diye ısrar etti.

-Öyle ya alkimatorlar ancak dört beş saat kadar makine dairesini tenvir edebilirler.

Bu kadar zamanda da amele makineyi tamir edebilecektir.

-Makine dairesi yerine salonu tenvir edemez misin. . .

-ya. . . Ameleler karanlıkta mı çalışacak?

-onlar petrol zıyasında da işleyebilirler.

-biliyor musunuz?. . bu yapılacak tamirat ne kadar güç ne kadar zahmetlidir? Bir de işçiler zıyasızlıktan mı sıkılırlar.

-canım onlar sıkıntıya ve zahmete alışkındırlar lakin salon müşterilerinin vaziyeti böyle mi? Aynı zamanda bu iş bizim için büyük bir itibar meselesi teşkil ediyor. . . Bak eğer dediğimi yapabilirsen elli lira hediye var. . .

Memurun ağzından bu son kelime çıkar çıkmaz ser-makinistin yüzü güldü. Ellerini ovuşturarak. . .

-sen keyfine bak. Ben bu işin halli için uğraşırım, dedi.

Yapılacak olan ameliye pek güçlü. Saatlerce zamanda ısınan kazan kolay kolay soğumazdı. Ocakları söndürdükten ateşi çıkardıktan sonra; ocaklar soğuyacak, kazan soğuyacak bilahare ameliye başlayacaktı.

* * *

Geminin pervanesi durduğundan beri pek uzun bir zaman geçmişti. Kumpanya memuru patron, sabırsızlıkla ser-makinistin yanına geldi.

-nasıl, işler yolunda mı? Diye sordu.

Makinist:

-daha bir saat, dedi.

-bir saat mi?

-ben her şey bitti ikmal edildi zannediyordum.

-kazan ancak soğumaya yüz tuttu.

-lakin müşterileri bir saat kadar daha bekletirsen. . Adam akıllı canlarını sıkacağız.

-mecburuz. . .

-daha şimdiden söylenmeye başladılar. . Geminin itibarını nazarlarından düşürmemekliğimiz lazımdır. Böyle günlerce geç kalacak olursak sonra bu gemi ile hangi tca[tüccar olmalı] mal [612] naklettirir. . Günü gününe, saati, saatine iş yapamazsak geminin ambarları boş kalacaktır.

-orasını ben bilmem. . Esasen boruların eskidiğini. . Kazanın yıprandığını ben size kaç defa söyledim. Bir senedir gemi hala, tamire çekilecek.

-bu lafların şu dakikada ne kadar boş olduğunu sen de takdir edersin, şimdi ikinci bir zıyaa da yol vermenin manası var mı?

-ben geminin makineleri ile alakadarım. Binaenaleyh benim makinelerden başka bir şeye aklım ermez.

-iyi ya ben de sana makine meselelerine dair soruyorum. Sen de şu kumpanyanın eski emektar bir adamısın. Bilhassa ki bu mesele sana elli lira da kazandıracak. Kumpanyanın sana karşı ne kadar hayırhah olduğunu görüyorsun – sen de ona karşı ufak bir iyilikten çekinmemelisin – haydi gayret et; şu meseleyi azami yarım saate kadar ikmal et. . .

-tamirat ehemmiyetsiz, çatlak boru kaynatılacak; lakin kazanın soğuması mesele. .

Bu geçen müddet zarfında o mümkün mertebe olmuştur. Biraz da sıcak olsun bir iki işçinin eli ayağı yanması haiz-i ehemmiyet değildir. Zira o her zaman kabil-i tedavidir. Lakin bu meseleden dolayı binlerce lira bizim için ebediyen kaybolmuş olacaktır. Bu tehlikeli dakikada, yapacağın vazifeyi, kumpanya herhalde unutmayacaktır. Kumpanya kendisine yapılan bütün hizmetlerin bedelini [...] öder.

-kumpanyanın kadir-şinaslığından eminim. Bana karşı her vesile ile bunu göstermekten çekinmemiştir.

-o halde ne tereddüd ediyorsun; derhal işe başla.

-lakin, dedi. Cümlenin arka tarafını söylemedi. Birdenbire tavrını değiştirerek:

-şimdi gidiyorum yarım saate kalmaz işler bitmiştir dedi. Güvertenin merdivenlerini dört atlayarak aşağı indi. Memurun, hırsla parlayan gözleri, ancak onu bir saniye kadar takip edebilmişti.

Makine dairesine girdiği zaman makinistler, işçiler hep orada idiler.

Ser-makinist barid²⁷ bir eda ile:

-iş başı zamanı geldi, dedi. . . Hasan, Ahmet, veli haydi kazanın başına. .

Kendilerine hitap edilen bu üç kişi, ustalarının yüzüne kemal-i hayretle baktılar. Ser-makinist kızdı.

-aval. . Aval ne bakıyorsunuz, dedi, iş başına diyorum size.

Ameleden biri tazallüm²⁸kâr bir vaziyet aldı.

-usta daha ocaklar ateş gibi dedi.

Makinist kızmıştı.

-ben senden ocağın soğuyup soğumadığını sormuyorum [...] diyorum. .

Zavallı işçiler bir sefer ses çıkarmadılar ellerine bir petrol lambası alarak kazan dairesine doğru yollandılar. İkinci ve üçüncü makinist de orda idi. Onlar da bila-hareket ustalarının emrini bekliyorlardı.

Nihayet üçüncü de emir aldı. O da gidip diğer işçileri bulacak ve gelecekti. Ser-makinist ve ikinci sönmük petrol lambalarının ianesiyle makine dairesini kazan dairesine rabt eden kapıyı geçtiler. Burada hala boğucu bir sıcaklık hüküm-ferma idi. Demin gelen üç ateşçi bir kenarda ustalarını bekliyorlardı. Giden üçüncü makinist de biraz sonra

²⁷ Soğuk.

²⁸ Şikâyet etmek, sızlanmak, mazlum olmak.

işçilerin mütebaki kısmıyla avdet etti. Kazanın ağzına çıktıkları zaman bir fırından intişar eder gibi bir hararet huzmesi yüzlerine çarptı. Ser-makinist elini yüzüne kapayarak bir kaç adım geri çekildi. Bu vaziyetten cesaret alan bir işçi:

-bir saat daha beklesek fena olmaz, dedi, ser-makinist kemal-i asabiyetle:

-neden bir saat daha bekliyoruz. . . Ekmek kazanmak kolay mı diye bağırdı.

Sonra işçilerden birine hitap ederek:

-Ahmet şu alttaki fenere bir ip bağla da sallandır bakalım kazana, dedi. İşçi köşede bulunan bir demet ipi fenerin kulpuna bağlayarak, kazandan içeri sarkıttı. Hararet o kadar ziyade idi ki kazanın ağzında ancak beş dakika kadar durabildi.

Allah'ınızı severseniz beş dakika da biriniz tutun diye bağırdı. Arkadaşına muavenet için ileri atılan veli, fenerin ipini Ahmet'in elinden aldı. Ahmed manika²⁹dan gelen soğuk hava cereyanı karşısında adeta kendine yeniden hayat bahş olunuyor sandı.

Ser-makinist beş on adım geri çekilmiş uzun kumanda ediyordu. Veli'ye feneri çek diye bağırdı.

Şimdi işçilere nasıl hareket edeceklerine dair talimat veriyordu:

-biriniz içeri girer biriniz de feneri sallandırırınız [613] böyle beşer dakika nöbetle sıra ile girer çıkar işi bitirirsiniz. Bak size bol bol on beş dakika. Şimdi saat onu çeyrek geçiyor. . . On buçukta ben burdayım. O zaman her işi bitmiş göreceğim. .

Ser-makinist, bu cehennemî yerden kaçmak için isticâl gösteriyordu. Binaenaleyh çok söylemedi. Güverteye çıkan merdivenin basamaklarını, dört atlayarak, bir an evvel kendini yukarı attı.

O merdiveni çıkarken işçiler kendilerine söyleniyorlardı. Biri memnun olmadı, biri yumruklarını sıkarak merdivene doğru gösterdi. Biri:

-zalim. . . Diye inledi. . .

Bir diğer ilave etti:

-ah. . . Hep yaşamak için. .

Öteki cevap verdi:

-bu yaşamak mı?

Bu esnada salondaki orkestronun sesi derinden derine aksediyordu.

Ahmed:

-haydi, bakalım arkadaşlar, dedi. İlk evvela ben gireyim amma şu çuval parçasını ayaklarıma şu bezi de ellerime dolayım. Bu suretle yanmaktan biraz kendimi muhafaza edebilirim. . . Çek dediğim zaman derhal çekmeli. .

Ahmed çuvalı ayaklarına bezi de ellerine sardı. Beline ipi bağlayarak kemal-i cesaretle (haydi), dedi. Kazanın ağzına geldikleri zaman bütün işçiler:

-cehennem, diye mırıldandılar. .

---

²⁹ Teknede havalandırma rüzgarı.

Veli feneri sallandırdı. Ahmed kemal-i cesaretle kendini kazanın içine koyuverdi. Hararet o kadar ziyade idi ki teneffüsüne bile mani oluyordu. Ahmed çatlak yeri buldu. . Gördü, fakat iki dakikadan fazla çalışmadı. Anide bir feryad kopmuştu. Ahmed.

-yandım diye bağırdı. Arkadaşları kemal-i helecanla onu yukarı çektiler. Zavallı adeta ölü gibi bir vaziyete gelmişti:

-su. Diye inledi.

Derhal bir bardak soğuk su yetiştirdiler. Kendisini götürerek manikadan gelen soğuk hava cereyanına terk ettiler. . . Vakit dardı. Binaenaleyh uzun zaman arkadaşlarıyla meşgul olamazlardı. İşin mabadını derhal birisi tamam etmek lazımdı. Fakat işçilerin büsbütün cesareti kırılmış idi. Herkes girmek için birbirini teşvik ediyor. Bir türlü girmeye cüret edilemiyordu. Nihayet ateşçilerden hissini de aynı suretle kazana dâhil oldu. Lakin bu zavallının akıbeti birincisinden daha vahim olmuştu. Sızak bir boruyu avuçlamış avucunun içi kâmilan yanmıştı.

Bu müşkül iş, çar naçar yapılacaktı. Bırakamazlar; terk edemezlerdi. Binaenaleyh bütün mehalik³⁰e rağmen ikişer dakika. . . Üçer dakika müddetle, bu cehenneme girdiler çıktılar. Bin tehlike; bin zahmetle muayyen vakitte işi başardılar.

İşin bittiğini haber vermek için, işçilerden biri derhal yukarı fırladı. Ser-makinist süvari bir kaç da şık ve centilmen yolcu kaptan köprüsünde oturmuşlardı. İşte büyük bir memnuniyetle bunların huzuruna dâhil oldu:

-efendim. . . Tamirat tamam. . . Hepsini ikmal ettik, diye bağırdı, yolcular sevindiler. . . Süvari memnun oldu. Makinist kaşlarını çatarak sert bir cevap verdi:

-iyi ya, diye bağırdı, miskinliğin lüzumu var mı? Vakit geçireceğinize ocakları tutuşturmaya kazanı ısıtmaya, istimi hazırlamaya bakın. . . Haydi, çabuk, beş dakika zayi edilecek vaktimiz yok. . .

Zavallı işçi, beyninden aşağı bir saika inmiş gibi sarsıldı. Arkasına bakmayarak merdivenleri gayr-ı ihtiyari indi. Yukarıdakilerin gülüşüklerini, birbirlerini tebrik ettiklerini duyuyordu. Bu esnada salondan intişar eden musiki nağmeleri bütün gemiyi istila etti. İşçi derin. . . Hem pek derin düşündü. Yumruklarını takallüs³¹ ettirerek kendi kendine söylendi.

-acaba bir hata mı işledik?

Sonra cevap verdi.

-evet, dedi. Hem büyük pek büyük bir hata. . . Gemi bozulduğu zaman biz de çekilip bu şık ve temiz yolcular gibi eğlenmediğimize. . . Ser-makinist bey gibi oturmadığımızı hata ettik. . . İşlediğimiz için hata ettik, çalıştığımız için hata ettik. . . İşte o zaman bütün bu tufeylilerin hayatlarını bize medyun olduklarını tasdik edecek ve yalvaracaklardı.

Çektiğimiz neşeler yaptığımız hataların cezasıdır.

21 Eylül 1338 M. Mazlum

³⁰ Tehlikeler.

³¹ Sıkmak.

Kitaplar ve Fikirler:

Camiden – Kiliseye [*³²]

Gerginleşen cihan mücadelesinin, yegâne bir suret-i halli varmış; epey asırlardan beri garb kamçısıyla sinen şarkın üç yüz milyon Muhammedî'si, iftihar et bu senin dininmiş din-i Muhammedî ulemasından bir zat bunu yeşil kaplı kitabında yazıyor. . .

Denize düşen yılana sarılırmış: çalışkanlar [...] deryasında boğulmamakçün taşa başvuran garb sermayedarlığı, kurnaz bir dille, bir kerede o kadar zelil gördüğü şarkın ahret bülbüllerine müracaat etmeyi faydasız görmüyor. Diyor ki: (sermaye) denilen orağımızla (sa'y) denilen bereketli tarlada (amele) başaklarını nice zamandır rahat rahat biçiyorduk. Fakat, son dakikalarda bu başaklar anlaşılmaz bu rüzgarla sallanıp canlandılar. Uzaktan gözümüze kaynaşan, bir şeyler isteyen korkunç bir mahşer gibi görünüyor, büyüyor ve her an üzerimize coşkun dalgalar halinde hücum ediyorlar. Boğulmuştan korkuyoruz buna bir çare! . . .

Bu çılgılık, ananesi dini, ahlaki ve siyaseti ile ihtilal uçurumlarına sürüklenen sermayedar bunağının haris beyninde kopmuş bir fırtınadır. Bu öyle bir hezeyandır ki, kanı tutmuş canilerin gülünç olduğu kadar fecaatler gizleyen hamakat³³ına benzer.

Muhterem muharrir ve müellif sa'y ve sermaye mücadelatı şöyle iki neticeye bağlayarak bitiriveriyor:

Evvela; Avrupa maruz kaldığı müşkül buhranından kurtulmuş isterse derhal şapkaları çıkarıp kabe'ye dönmeli.

Saniyen: biz ki henüz başı sarıklı ve yüzü secde-i rahimanda olan, Allah'ın sevgili kullarıyız. Acaba Avrupa mertebesinde terakki ve temeddün³⁴ edersek bu inkılab meselesini nasıl başaracağız?

Burasını hoca efendi de hiç bilmiyor. Fakat zannetmeyiniz ki hoca efendi yapılan bid'at³⁵leri tenkid edemez. Cumhuriyetçiler istedikleri kadar ona "geri" desinler o bir Karl Marks derecesinde, maziye görmüş olanlardandır. Mesela: insanların devr-i saadetteki hayatını, mini ibtidai cemaatlerdeki yaşayışı bir Marksist gibi müsavatla dolu gördüğünden, oraya ricatın iyi olacağını vehleten³⁶ buluyor. Yalnız düşünemediği bir ufacık nokta kalıyor: acaba şu müthiş insan kitlelerini şimdiki yüksek basamağa kadar sürükleyen iman medeniyet çarklarından yakayı kurtarıp, o devr-i saadet denilen cehalet ve saflık dünyasına dönmek mümkün müdür "meselenin "şeri ve mantiki" tarafını fetvaya uydurabilen hoca efendinden fazlası sorulamaz.

Üç günden beri nefesi aklıktan kokana oruçtan bahsetmenin ne insafsızca kaba sofuluk olacağını, insanların ihtiyaca göre, içtimai zaruretlere münkad olduklarını, hayat ve varlık telakkilerinden evvel insanların tarz-ı hayatta daima istedikleri gibi değil, mecbur oldukları vechile hareket ettiklerini ve nitekim efendi hazretlerinin kâinatı zıyasız ve havasız medrese kubbeleri altında hayal ettikleri gibi tasavvur eylemekte bir dereceye

³² [*]sa'y ve sermaye mücadelatının dinen suret-i halli (anglikan kilisesine cevap) münasebetiyle:

³³ Ahmaklık, budalalık, anlayışsızlık.

³⁴ Medenileştirmek.

³⁵ Dinin aslında olmadığı hâlde, din namına sonradan çıkmış olan adetler.

³⁶ Ansızın.

kadar ma'zur idüklerini, binaenaleyh aç olanların kazançları köşede oturan – ve zekat, sadaka olsun vermek istemeyen – yağlı kodamanların kasasında hapsedilerek, gıdaları alındıkça, artık hakkındaki [...] görseler inanmayacaklarını, bu bitmez tükenmez oruca, şu bir türlü geçemeyen siyah ramazan'a daha fazla tahammül edemeyeceklerini, onun gibi, tıpkı bu milyonlarca muhtaç insan yığınlarını yerlerinden koparan kuvvet gibi [...] bir içtimai münasebetler zincirinin her şeyi sardığı, nihayet insanların asla ve kat'a muradlarında hür bulunamadıklarını, el-hâsıl bugünkü cemiyeti yakan kavuran ateşin yılmazlığı, bugünkü hakiki insanları tutuşturan aşkın çekinilmezliğini. . . Ramazan'da sahur topuyla dolmayı yutup oruca niyet eden hoca efendi nereden bilsin?

Bakınız bu mürüvvetli zat arzu ettiği cemiyet hayatında (bilgi) yi nasıl tasavvur ediyor: eserinin bir yerinde aynen böyle sevilir: “ulum ve fününun en mühim kısmı nus³⁷-1 diniyenin tefsiri ve ahkâm-ı şeriyenin tarifi teşkil eder”.

Hoca efendinin cihan... Bir medrese kubbesi kadar dar ve karanlık gördüğü bununla da pek güzel anlaşılmaz mı? İslam dini mani-i terakkidir diyen Avrupa, misal olarak – Londra'da Sünni mezhebinin en yüksek makamının lisanî üzere tab edilmiş – bu eserden daha muvafık şahid mi bulur? Hoca şaşırılmış, bindiği dalı kesiyor. Usulü yalnız “Mekke” de gören belki menşei [...] de bulan bir dimağ tasavvur ediniz ki sa'y ve sermaye mücadelatı bir kalemde hallediveriyor. Bu eneiyet³⁸ mutlaka ya bir sofist yahut da bir softaya aittir.

*

Meselenin halli ihtimalini üç safhada münakaşa ediyor:

1-içtimai bir inkılâba (hukuki, ahlaki) bir lüzum hissetmiyor. Yani medrese mantığınca insan kitlelerine hâkim kuvvetin iktisadi mebdelere dayandığı kabul edilmiyor.

[615]

2-inkılâbı mümkün görmüyor. Zira, evvela: mesele o değilmiş, yani hadisatı niye ahlaki ve hukuki amillerle halletmek istiyor. Hoca mutlaka tok karnına kalem [...] etmiş.

Saniyen: çetrefil bir taksim hülâsa edilirse; her insan aynı derecede kabiliyet ve zihniyet sahibi olamazmış. Bir medeni ile biraz medeni milletin, bir zengin ile bir fakir ailenin ferdleri aynı seviyede bulunamamış. Değil mi ya?. . ve bu farklar fitrî imiş!?!

Evet, hoca efendi, Arapça'ya vakıf olduğunuzu çok tasdik ediyorum. Bu bir olamamak, sulanmış beyinlerin teşkil ettiği müsaid kültürde [...] yetişen küfler gibi (fitrî) dir. Şu kadar var ki, saf-derunlara hitap etmediğinizi düşünmeliydiniz. İnsanların aynı seviyede ve seciyede bulunamaması şimdiki cemiyetin munsıf³⁹ olduğu sınıf farklarından doğmuştur. Bir de, sınıf farklarını kaldırmak, öyle zannettiğiniz gibi, herkes hamallar derekesinde cahil etmek değil, belki hamalları da hakiki ve hassas bir insana yakışacak surette yetiştirmek demektir. Yoksa bu hal hoşunuza gitmiyor mu?

Salisen: su götürmez bir mania; tefavütü hak-ı emr ediyormuş. Efendi hazretleri

³⁷ Nass(katilik, kesinlik, açıklık)lar.

³⁸ Benlik, bencillik.

³⁹ İnsaflı.

küffara vaaz ettikleri için ayet-i celileyi beyhude yere istiskale maruz bırakırlarsa günahı boyunlarına yalnız şurasını unutmasınlar ki bugün (Allah taksimi) ni diyar-ı İslam'da bile handelerle karşılıyorlar.

Rabian: iştirak-ı emval ve nisa. . . Kadınlar emval ile beraber erkeklerin alın teriyle kazandıkları birer alet midirler? Şer-i şerif kuran-ı azim üş şan size böyle mi emretti?

3-netice: maslahatçılıkla da meselenin halledilemeyeceğini görünce; “biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar” darb-ı meselini hatırlıyor. . . Lakin ne kadar geç [...]

Onun üzerine dönüyor, yukarıda söylediğiniz gayretle Avrupa'yı dine davet ediyor; ama burada da büyük bir eser-i zühul⁴⁰ ve ami⁴¹ var şer'en mükellef ve kisveten muvazzaf olduğunuz vazifeyi tam feragat-ı nefise sahibi iyi bir Müslüman gibi eda etmek istiyor musunuz? Afrika çöllerinde, Asya hıyaban⁴²larında, Avustralya beyaban⁴³larında, Amerika'nın güngörmez ormanlarında baha yemek ve yamyamların beyaz dişlerine nasib olan misyonerleri göz önüne getiriniz. Ve onları taklid ediniz. Yoksa çömezlikle, pöstekinin üstünde kırk sekiz saat uyuklamak ve sayıklamakla iş yapıyoruz zannedenlerin gafletine acınır.

[resim var]

---

⁴⁰ Dalgınlıkla unutma.

⁴¹ Kör, cahil.

⁴² Cadde, yol, ağaçlık yer.

⁴³ Çöl, sahra, kır.

İstanbul İşçileri Hakkında:

Kadın Rençberler

– 2 –

Aydınlığın 18 inci nüshasında münderic tedkiki makaleme zeyl etmek üzere bağ ve bahçelerde çalışan kadınlar hakkında da bir kaç satır yazmak isterim:

İstanbul biliyoruz ki ne bir sanayi şehri, ne de mevki-i coğrafisinin müsaadesine rağmen bir transit merkezi olabilmiştir. Yani “mütehassıl” değil, bilakis “müstehlik” bir şehirdir. Bununçün bütün ihtiyacatını hariçten gelen emtia ile tatmin mecburiyetindedir. Yalnız “sebze” ihtiyacını kısmen civarındaki bostanlardan tedarik eder.

Bu bostanlar şehri çemberlemiştir. Burada çalışan rençberler iki kısımdır: bir kısmı “yanaşma” tabir edilen bostanın daimi rençberleri; diğer kısmı da bostanda işin çoğaldığı vakit vücuduna ihtiyaç görülen alelade rençber kısmı yani “yardımcılar” . . . “yanaşma” lar erkektir. Çünkü gördükleri işi bir kadın yapamaz, [616] o kadar zahmetli ve o kadar meşakkatlidir. Sonra sanatın bütün sırlarına vakıf hakiki birer bahçivandırlar. Aynı zamanda koruculuk vazifesini de “yanaşma” lar ifa eder. Akşamları ahırlarda gübreler üzerinde yatarlar. Uykuları üç, dört saatten ibarettir. Gece yarısı kalkarlar, gün batarken küfelerle arabalara yerleştirilmiş sebzelerini Eminönü ve myvhoş iskelesine götürür ve gün doğmadan avdet ederler. Ondan sonra vazifeleri erkenden gelecek yardımcıları nezaret etmektedir.

“yanaşma” lar bahçe sahibinin sofrasında yerler ve içerler. Aylıkları yoktur. senede 200 – 300 lira kadar bir para alırlar. “yanaşma” lar beş altı sene çalıştıktan sonra ayrılarak müstakil bir bahçe sahibi olurlar.

* * *

“yardımcıların” hemen hepsi kadındır. Vazifelerini “yanaşmalar” tanzim eder. Ve onlar ibtidai bir makine gibi kör körüne işlerler. Vazifeleri mevsime ve bostanın mahsulüne göre değişir. Beykoz’da “Ayşe kadın fasulyesini” Arnavut köyünde “çileği” Yedikule’de marulu toplayan kadınlardır. Ve yine “çapalamak”, “diplerini kabartmak” [“]kurdunu, böceğini ayıklamak” gibi ameliyeleri de kadınlar ifa eder.

Bir bostanda çok çok on yanaşma olduğu halde 40, 50 ve bazı kere 70 yardımcı bulunabilir. Kadınların ekserisi Müslüman’dır. Yedikule, çırpıcı ve Makriköy cihetlerindeki rençberler de eskiden hep Türk’tü. Fakat şuradan buradan gelen ermeni ve Rum muhacirleri mensup oldukları teşkilatın ısrarı ve tarla sahiplerinin Hıristiyan olması hasebiyle tercihan istihdam ediliyorlar. Bütün rençberler İstanbul’da 3,000 kadardır.

Rençberler de her işçi gibi istismar edilirler. Tarla sahibinin kazancı hakkında muayyen ve sarih bir miktar söylenemez. Fakat iki, üç senede bostanı iki misli yapmayan bahçivan pek azdır. Boğaziçi’ndeki bahçivanlardan yalısı olmayan yok gibidir. Yedikule cihetindeki bahçivanların da şehirde müteaddid akaretleri vardır.

Yardımcıların içlerinde iş başıları vardır. Tarla sahipleri yalnız bunları tanır. Her sene rençberleri bunlar bulur ve yine iş araldığı[*azaldığı olmalı*] vakit rençberleri bunlar tensik eder. Çalışmayanları işten çıkarır. Ve bilhassa amir bunlardır. İş başılar, yalnız

bulup getirdikleri kadınlara hükmederler. Ve bundan dolayı bostanda bir kaç iş başı vardır.

Rençberlerin vazifeleri sonbaharda hitama erer ve o vakit bunlar başka işler bulmaya uğraşırlar. Çalışacak kuvvette oldukları zaman bile sefalet içinde geçen hayatları ihtiyarlığında çekilmez bir hale gelir. Gündüz on üç, on dört saat güneş altında eğilmiş iki kat olmuş bir vaziyette çalışan bu zavallılar da bir takım su-i teşkilat vukua gelir. Belleri çabuk eğilir ve kamburlar çıkar. Rençberlerin öğle ve ikindi yemeği bahçivana aittir. Gündelikleri 25-70 kuruştan ibarettir. Bunun da 10 kuruşunu iş başı alır.

[resim var]

Amedi Matbaası. Müdür-i Mesul: *Sadreddin Celal*

TÜSTAV